

ÚJABB BOGRÁCSLELET ERDŐSZENTGYÖRGYRŐL (SÂNGEORGIU DE PĂDURE, RO)

REZI BOTOND*

The paper presents the bronze cauldron discovered in 2009 in the vicinity of Sângeorgiu de Pădure. After specifying its typological characteristics, other bronze artefacts from its surroundings, the find spot, the characteristics of the landscape and the role played by the cauldron within this landscape are also taken into consideration.

Keywords: bronze cauldron, archaeological context, deposition, Late Bronze Age, Transylvania

A tanulmány a 2009-ben Erdőszentgyörgy határában megtalált bronzbográcsot ismerteti. Leletkörülményeinek és formai jegyeinek részletezése után az edény közelében előkerült más bronzkori fémleletekre, lelőhelyekre, a táj sajátosságaira, egyben a bogrács környezetben elfoglalt helyére is kitér.

Kulcsszavak: bronzbogrács, leletkörülmények, deponálás, késő bronzkor, Erdély

Bevezetés

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Régészettudományi Intézete¹ és a Maros Megyei Múzeum között 2009-ben létrejött együttműködés célja a szakirodalomból jól ismert erdőszentgyörgyi (Sângeorgiu de Pădure, jud. Mureș) raktárlelet lelőhelyének azonosítása és régészeti összefüggéseinek tisztázása volt. A terepi adatok ellenőrzése során a település határában egy bronzbogrács került feltárássra (1. kép).

Előzmények

A kincslelet első darabjait 1904-ben találták,² 1928-ban pedig további két bronzbográcsra leltek.³

1958. szeptember 5–12. között a Székely Zoltán (Székely Nemzeti Múzeum) vezette ásatások célja a kincslelet pontos lelőhelyének, illetve a „Vár” (Cetate) dűlőnek a kutatása volt, ahol egy kora vaskori település létezését feltételezték.⁴ A domboldal közepét átszelő patak által létrehozott teraszon nyitott, 20×2 m-es kutatóárokban néhány „Hallstatt jellegű” kerámiatöredéket

* A kézirat beérkezett: 2017. április 6.

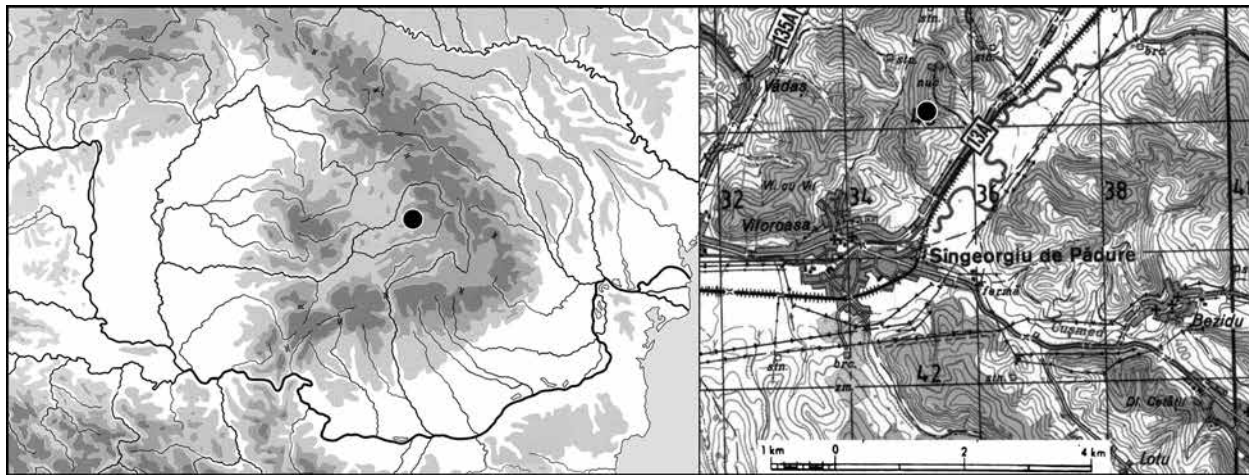
* Rezi Botond: Muzeul Județean Mureș, RO-540328, Târgu Mureș, str. Mărăști, nr. 8/a. reziboti@yahoo.com

¹ A Régészettudományi Intézetet V. Szabó Gábor, Váci Gábor régészek, valamint Tarbay J. Gábor, Tóth Farkas Márton, Kalli András, Jáky András, Paár Ferenc és Bacskai István, a Maros Megyei Múzeumot Rezi Botond és Németh E. Rita képviselték.

² A tárgyakra Szócs Ferenc és Tar József talált rá a „Cseh oldala” (Panta lui Cseh) elnevezésű határrészben, és a kolozsvári Nemzeti Múzeumba kerültek. Megszerzésüket Prof. Dr. Széplaky János közvetítette: MOZSOLICS 1941, 100, 1. jegyzet; SOROCEANU 2008, 70.

³ E bográcsok a Maros Megyei Múzeum gyűjteményébe kerültek. Székely Z. véleménye szerint a két tárgycsoport egyazon helyen elásott két eltérő kincsleletet képvisel. Lásd SZÉKELY 1961, 182. Lásd még: SOROCEANU 1995, 73.

⁴ SZÉKELY 1961, 182–184; SZÉKELY 1976, 117.

1. kép. Erdőszentgyörgy/Sângeorgiu de Pădure. A felszíni kutatások helyszíne

Fig. 1. Sângeorgiu de Pădure. The location of the investigations

2. kép. Erdőszentgyörgy/Sângeorgiu de Pădure. A „Cseh oldala” dűlő és a bogrács pontos lelőhelye

Fig. 2. Sângeorgiu de Pădure. The „Cseh oldala” hillside and the exact find spot of the cauldron

(valószínűleg árkolt, síkzott darabok), feljebb a domboldalon (Gagy Ferenc szántóföldjén) egy kör alakú, földbe mélyített kunyhó paticsos veszszőlenyomatainak maradványait és ugyancsak „Hallstatt kori” edények töredékeit találták meg.⁵ Nem messze (Bartha András telkén) egy tokos füles balta is napvilágot látott.⁶

A bogrács előkerülésének körülményei

A HaB2 korszak névadó leletegyüttesének⁷ lelőhelyére vonatkozó kevés és bizonytalan adat ellenére („a falutól északra”, „a község határában”, „a folyó jobb/bal partján”, „néhány km-re a falu központjától” stb.) sikerült az egykori megtalálás feltételezett helyét körülhatárolni. A lelőhely Erdőszentgyörgytől északkeletre található a Kis-Küküllő jobb partján emelkedő dombon, a vasúttól és a Szovátára vezető úttól északra, a „Cseh oldala” nevű határrészen. A „Cseh oldala” dűlő az Erdőszentgyörgy északkeleti szegletét domináló magaslat (2. kép 1). A domb tengerszint feletti magassága 502 m, gerince déli irányban a Kis-Küküllő árterületéig húzódik (2. kép 2).

A hegytető közelében megfigyelhető a domborzat természetes teraszosodása, amelyen egy kis észak–dél irányú szakadás, földcsuszamlás húzódik keresztül. A domboldal ezen részét

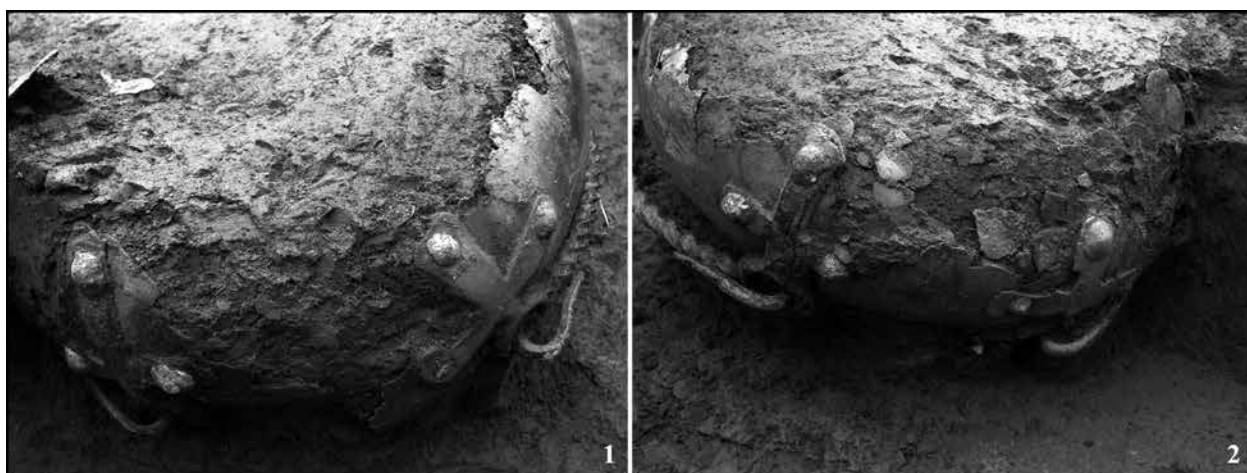
⁵ POPESCU 1959a, 147/22; POPESCU 1959b, 590; SZÉKELY 1961, 182–183; SZÉKELY 1976, 117; LAZÁR 1992, 40; LAZÁR 1995, 214, B/a.

⁶ SZÉKELY 1961, 183, Fig. 10/8; LAZÁR 1992, 41; LAZÁR 1995, 215, B/a.

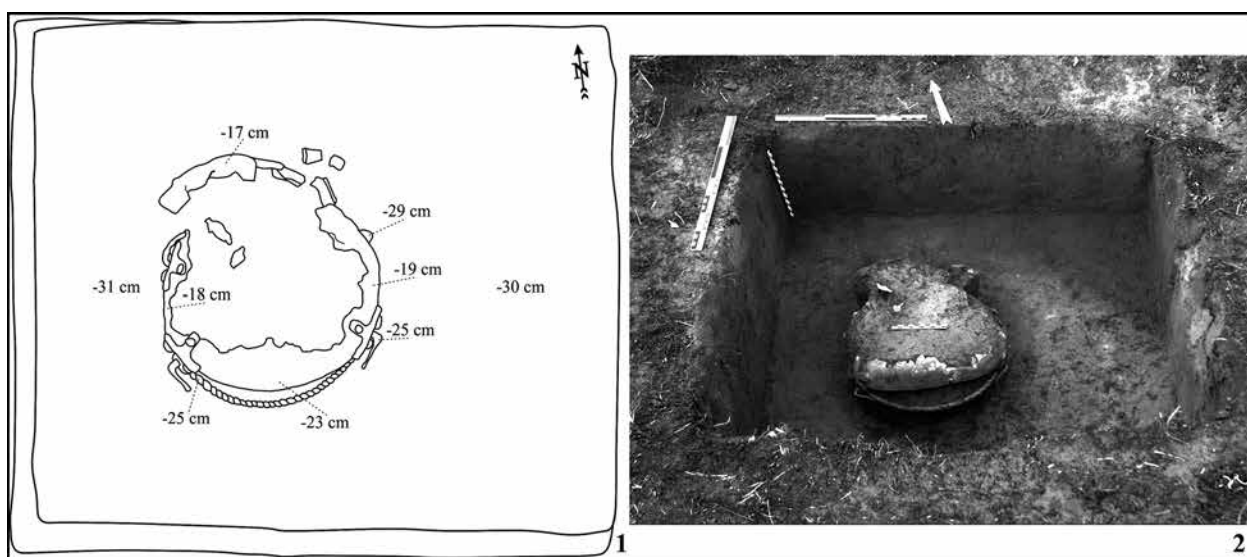
⁷ Az erdélyi depóhorizontok felosztását illetően lásd RUSU 1963.

3. kép. Erdőszentgyörgy/Sângeorgiu de Pădure. A bogrács bontás közben
Fig. 3. Sângeorgiu de Pădure. The bronze cauldron during excavation

4. kép. Erdőszentgyörgy/Sângeorgiu de Pădure. Részlet a függesztőpántokkal
Fig. 4. Sângeorgiu de Pădure. Detail with the cross-shaped hangers

5. kép. Erdőszentgyörgy/Sângeorgiu de Pădure. A kibontott bogrács a helyszínen
Fig. 5. Sângeorgiu de Pădure. The unearthed cauldron in situ

nagyszámú és néha igen nagyméretű kincskereső gödör bolygatta meg. Itt, a dombtetőtől kb. 200 m-re keletre, a domb keleti gerincének északi lejtőjén került elő egy újabb bogrács-töredék. A korábbi leleteket azonban a lejtő déli oldalán találták (2. kép 3).

A fémkereső műszerrel és óvatos rábontással megtalált és beazonosított bronztárgy köré egy 32 cm mély és 82×74 cm-es szondát nyitottunk a tárgy pontos kontextusának megismerésére és dokumentálására. A bográcsot egykor szájával lefelé fordítva helyezték a sárgásbarna, agyagoshomokos talajba. A lelet felső része, azaz az edény alja a földmunkálatok következtében töredékes állapotban maradt meg. A 2–3 cm nagyságú lemeztöredékek egykor az edény testét alkották. A perem itt a kis töredékek alá fordult be, ami az edény e részének az épségét sejtette (3. kép 2). A kereszt alakú pántok minden kétséget kizáróan bronzbográcsra utaltak (3. kép 1). A függesztőpántok mellett az edény jellegzetes füle, egy visszahajlított végű, csavart testű bronzrúd is jelentkezett. A feltárás során azt meg lehetett állapítani, hogy az elrejtés pillanatában a két fül az edény peremére volt elhelyezve (4. kép 1). A bogrács keleti oldalán azonban a vállrész ép megtartású, így jól kivehető a két pánt egymáshoz való viszonya (4. kép 2).

Az edény körüli és az edényt kitöltő földben kerámiatöredékek nem voltak.

A 2009. évi kutatás eredménye az erdőszentgyörgyi bronzbogrács, amely mindeddig az egyetlen, eredeti helyzetében megtalált, hitelesen feltárt és dokumentált fémedény a mai Románia területéről.

A tárgy leírása és technológiai megfigyelések

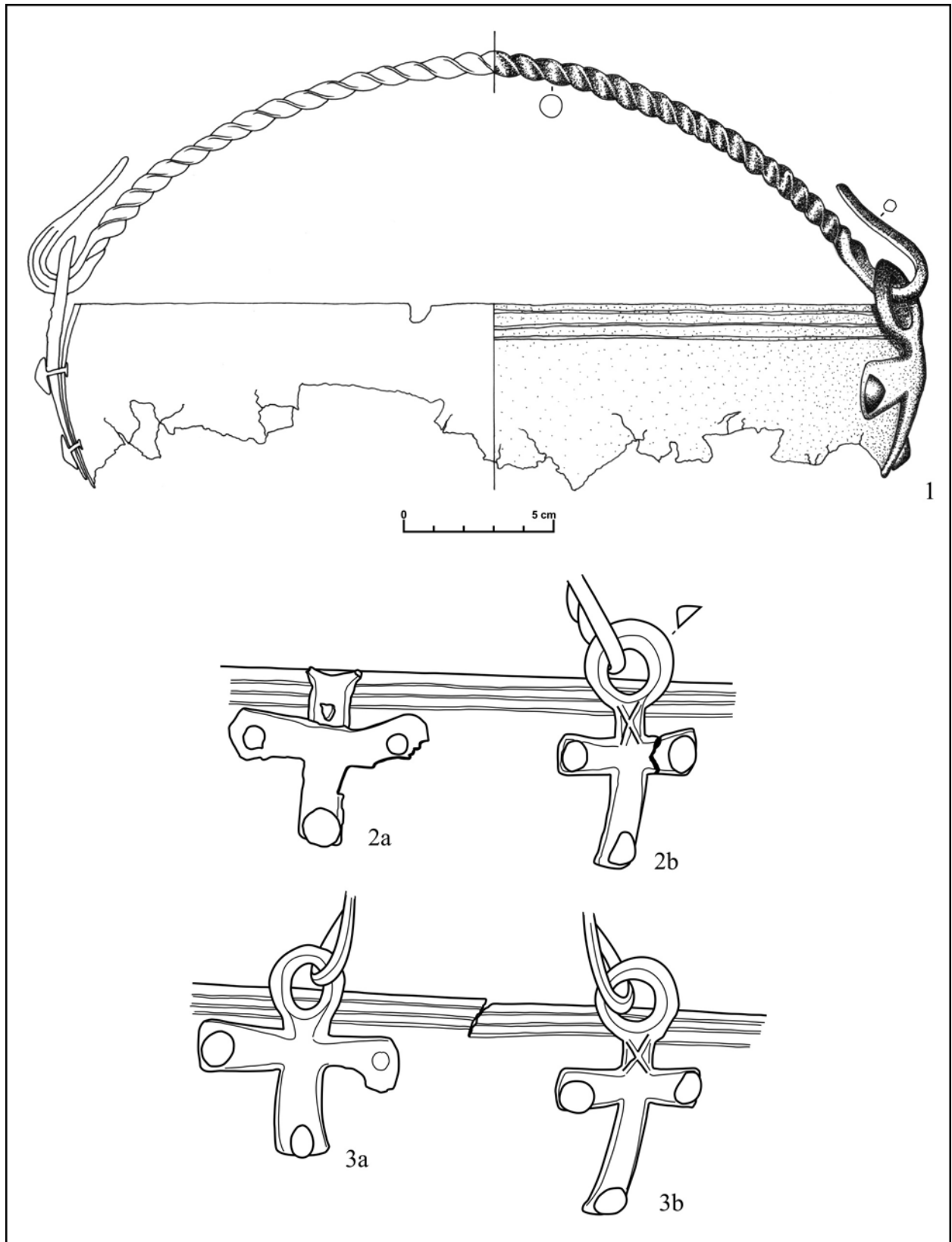
Az edény⁸ testének nagy része megsemmisült az utólagos bolygatások következtében. Az edénytest felszínhez közelebb fekvő része számos darabra tört. Formájuk és méretük változó (5. kép). A nagyon rossz megtartás és az apró méret miatt restaurálásra alkalmatlanok. 41 töredék 1–5 cm, további 141 db 1 cm alatti méretcsoportba sorolható. A megmaradt rész megfelel a bográcsok megszokott kettős kónikus vonalvezetésének. A peremhez csatlakozó szakasz 3–7 cm szélességben épen maradt. Az edény maximális szélessége alatt töredékes, mindössze a függesztőpántok alsó nyúlványai sejtetik a bogrács további ívét. Alja hiányzik (6. kép).

Az edény felületén a peremtől 2 mm-re három vízszintes, párhuzamosan kialakított, pontatlanul kivitelezett vonaldísz fut körbe az edény teljes felületén. A három vonal vastagsága megegyezik, ugyanakkor a nyomvonalban megfigyelhető csekély bordasáv arra enged következtetni, hogy mindhárom vonalat egyazon tárggyal, valószínűleg egy poncolóárral ütötték be. A három vonal befut mind a négy kereszt alakú függesztőpánt alá, a perem díszítése tehát a szegecselés előtt történt meg. Helyenként az edény belsejében, azaz a lemez hátán is látszanak a beütések, ami azt jelzi, hogy nemcsak a poncolás közben mértek eltérő nagyságú ütést, hanem a lemez vastagsága is változó volt.

Mindkét fül vastag, kerek átmetszetű, csavart kiképzésű, de csavarásuk „intenzitása” eltérő: az egyik darabé kissé erőteljesebb. (A csavaratok közti távolság kb. 5 mm, ill. kb. 6–7 mm a fül középső részén mérve.) Visszahajlított, elkeskenyedő végeik rásimulnak a fül zömökebb testére, a végek enyhén kifele hajlanak. A rúdszakasz fül végi metszete az enyhébb vagy intenzívebb kalapálás függvényében kerek vagy négyzetes átmetszetű.

A négy függesztőpántot a méretet és a kialakítást tekintve két csoportba lehet sorolni. Az első csoportba a kisebb méretű ép és a gyűrűs végződés nélküli darab (6. kép 2a, 3a), míg a másodikba a két nagyobb méretű, keresztbordás kiképzésű példány tartozik (6. kép 2b, 3b). A különbség nem magyarázható a pántok későbbi felhelyezésével, mivel az edény belsejében nem találhatók plusz szegecslyukak. A bordás függesztők az edény egy-egy oldalán helyezkednek el mutatva, hogy a két formát egyszerre és felváltva használták. Az eltérő méretű szegecs használata vélhetően a pántok más-más méretével magyarázható. A négy pánt kiöntéséhez legalább három öntőforma használatára volt szükség. Az egyik formában a két sima pántot, egy másikban a töredékes, hiányzó karikájú darabot, míg egy harmadikban a két keresztbordás példányt önthették ki. A négy darab öntött függesztőpántból kettő egyazon oldalon a megtaláláskor töredékes állapotban volt. Az egyik pánt karikás kiképzése a keresztfüggő felső szárával együtt még a deponálás előtt letört. Ezt a részt egy másik karikás darabbal helyettesítették úgy, hogy a régi függesztő alá becsúsztatták az újat, és egy további szegeccsel rögzítették (6. kép 2a). A második pántnak a jobb oldali, vízszintes nyúlványa szintén az utólagos bolygatásoknak köszönhetően tört ketté, ez azonban a szegecsnek és az edény lemezének köszönhetően nem vált le az edénytestről (6. kép 2b). A pántokat összesen 13 darab félgömbös fejű

⁸ Méretadatok: min. magasság: 2,7 cm; max. magasság: 6,4 cm; átmérő: 27,4 cm; lemez vastagsága: 1–2 mm; fül max. átm.: 0,8 cm; fül min. átm.: 0,3 cm.

6. kép. Erdőszentgyörgy/Sângeorgiu de Pădure. A 2009-ben feltárt bogrács

Fig. 6. Sângeorgiu de Pădure. The cauldron discovered in 2009

szegecs rögzíti az edényhez. A bogrács megtalálásakor a sima függesztőpánton elhelyezett két szegecs feje már le volt törve, egyik biztosan az utólagos bolygatások következtében. A 13 szegecs közül ötnek hiányzik a belső végződése. Az edénylemez és a függesztőpántok behajlása alapján a szegecsket kívülről ütötték át az edényfalon.

Az edény testét és a két csavart fület barnászöldes patina borítja, amely aránylag egyenletesen megmaradt a teljes felületen. Két függesztőpánt és a közvetlen mögöttük levő edénylemez patinája szürkés-zöldes színű. A nagyobb méretű füleket nem borítja patina, mindössze a szegecsen maradt meg egy világos, szürkés-zöldes élő korrózió.

A modern rongálások közé sorolhatjuk az egyik sima függesztőpánt szegecsének hiányát, a keresztbordás függesztőpánt szárának repedését és az utólagos javítás karikás végének hiányát. Ez utóbira abból lehet következtetni, hogy a bogrács körüli földben egy nagyobb és három kisebb töredék került elő a karikás függesztőből. Valószínű tehát, hogy elásáskor az edény még ép volt, máskülönben a fülek használata megnehezült vagy éppen ellehetetlenült volna.

A bogrács tipológiai és kronológiai helyzete

A kora vaskori bronzbográcsok tipológiáját különböző szempontból E. Sprockhoff tárgyalta,⁹ a típust G. von Merhart határozta meg,¹⁰ újabban pedig T. Soroceanu,¹¹ J.-P. Schmidt és M. Segschneider¹² is kitér a tárgy tipo-kronológiai sajátosságaira. Az erdőszentgyörgyi bogrács széles vonalvezetése, kereszt alakú pántjai, csavart testű, visszahajlított végű fülei és kónikus szegecsei alapján a *B2a* típusú bográcsok csoportjába sorolható.¹³

A három párhuzamos vonalból álló egyszerű díszítés szokványos elem. A többi erdőszentgyörgyi darabon ugyan nem jelentkezik hasonló, de a korabeli edényeken gyakori motívum¹⁴

mind a korábbi,¹⁵ mind a későbbi¹⁶ tárgyakon, illetve megjelenik különböző díszítési kombinációkban is. Egyedi megoldás azonban a függesztőpántok keresztbordás kiképzése. A pánt gyűrűs végződése alatti reliefben kialakított, csúcokra állított hegyesszögű háromszögekből álló minták többnyire a *B1* típusra jellemzőek. A *B2a* típusnál e háromszögű bordák két-három rövid függőleges árkolással alakulnak át.¹⁷ A felvázolt apró tipológiai jellegzetességek együttes megjelenése alapján az erdőszentgyörgyi bogrács egyedi tárgynak tekinthető.

A tárgyat az analóg darabok, a különálló, kereszt alakú pántok, a csavart fülek és az egyszerű díszítés a *HaB2* periódusra kelteznek.¹⁸ Mindazonáltal a csavart fül korábbi variánsoknál – így a fejlettebb *B1* típusnál¹⁹ – vagy későbbi formáknál²⁰ is megjelenhet, bizonyos egyidejűséget feltételezve a két típus között.

A *B1* típus széles, európai elterjedést mutat, a *B2a* típus szóródása csekélyebb. Nagyobb eset-számban két régióban, Erdélyben és Németország keleti részén fordul elő. Az erdélyi régió elsőbbsége nem kérdőjelezhető meg, hiszen a korábbi *B1* típus Duna és Tisza menti műhelyei a *HaB2*-ben a Kárpát-medence keleti szegletébe mozdulnak el. Európa más vidékein nagyon kevés tipológiai előzmény azonosítható. Ugyanakkor a *B2a* típusú bográcsok zömét Erdélyben helyi bronz-

⁹ SPROCKHOFF 1930, 100–124, Taf. 33, a különböző típusú bográcsok földrajzi elterjedésével.

¹⁰ V. MERHART 1952, 3–15, Karte 1.

¹¹ SOROCEANU 2008, 132–147. Lásd a korábbi szakirodalmat is.

¹² SCHMIDT–SEGSCHEIDER 2014, 471–477, Abb. 9.

¹³ A bronzbográcsok A, B (1, 2a és 2b) és C formákra történő felosztását illetően lásd V. MERHART 1952.

¹⁴ SOROCEANU 2008, 153–154, 159. Lásd a buzai darabokat (SOROCEANU 2008, Taf. 25/100, négy vonallal); Dumbrăvița (SOROCEANU 2008, Taf. 27/102, három vonallal); lásd még Biesenbrow (MARTIN 2009, Taf. 35/128); Radewell (MARTIN 2009, Taf. 36/129); Glowinsk (GEDL 2001, Taf. 12/35); Škocijan (SZOMBATHY 1937, Fig. 166; STARE 1955, T. II/4).

¹⁵ Moigrad (SOROCEANU 2008, Taf. 20/94, hat vonallal); Visuia (SOROCEANU 2008, Taf. 21/97, négy vonallal); Karcag (MOZSOLICS 2000, Taf. 45/14, négy vonallal); Máriapócs (PATAY 1990, Taf. 13/18); Mezőtúr (KOÓS 2004, 1. kép); Tiszakarád (PATAY 1990, Taf. 20/27, négy vonallal); Lúčky (NOVOTNÁ 1991, Taf. 9/48); Krásna nad Hornádom (NOVOTNÁ 1991, Taf. 9/49); Dubravica (JACANOVIĆ 1995, Abb. 2); Unterglauheim (JACOB 1995, Taf. 31/222, Taf. 32/223); Jezierzany (GEDL 2001, Taf. 67/A2); Kunisowce (GEDL 2001, Taf. 70/B2, Taf. 72/B3); Zepernick (MARTIN 2009, Taf. 33/125).

¹⁶ Regöly (PATAY 1990, Taf. 24/33, négy vonallal); Rakamaz-Timár (MOZSOLICS 2000, Taf. 79/5, négy vonallal); Býčí skála (NEKVASIL–PODBORSKÝ 1991, Taf. 12/45); Hallstatt, Gr. 696 (PRÜSSING 1991, Taf. 69/262, öt vonallal); Helpfau-Uttendorf (PRÜSSING 1991, Taf. 72/265–266, négy vonallal); Ihringen (JACOB 1995, Taf. 34/228).

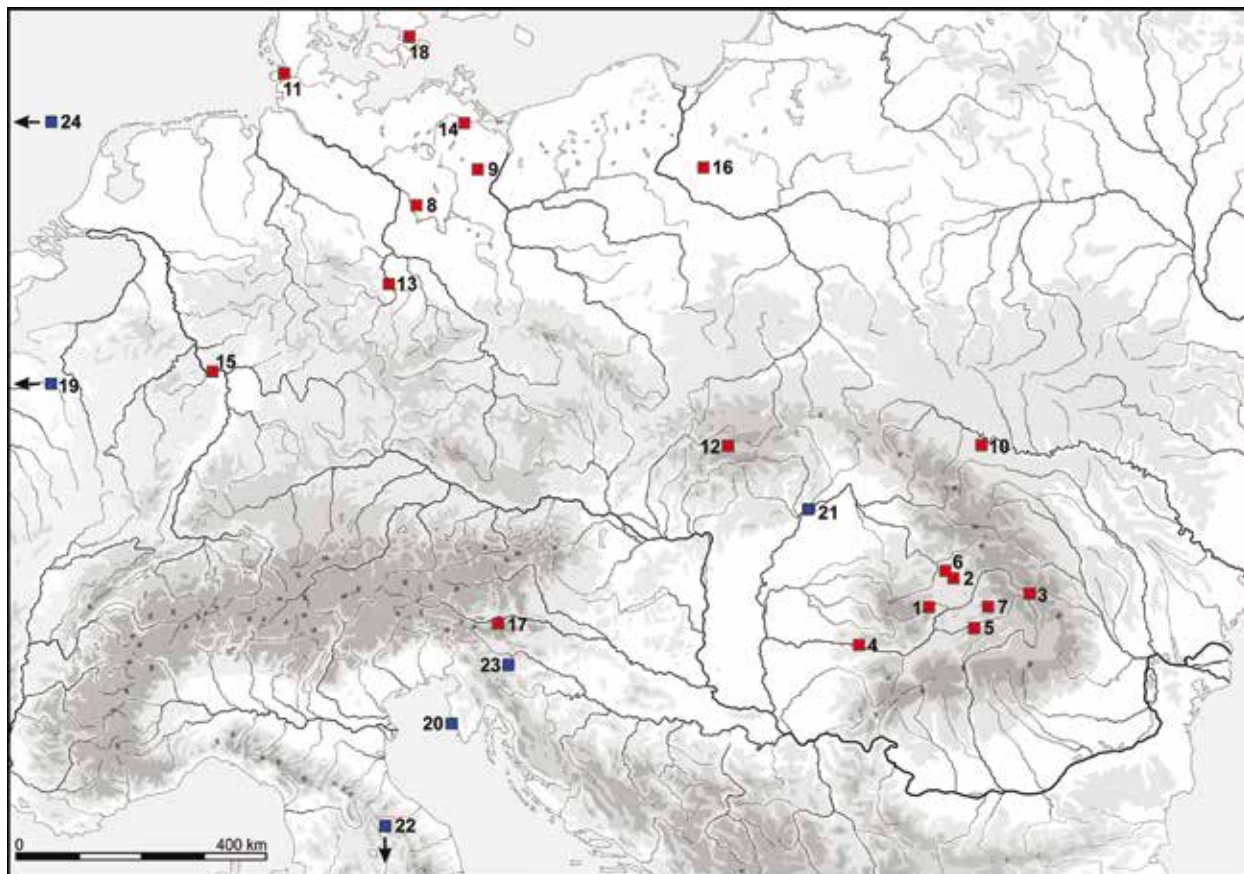
¹⁷ SOROCEANU 2008, 153, 159.

¹⁸ NOVOTNÁ 1991, 55–56; GEDL 2001, 32; SOROCEANU 2008, 144–145; MARTIN 2009, 94.

¹⁹ Egyek (PATAY 1990, Taf. 26/36); Hajdúböszörmény (PATAY 1990, Taf. 4/7); Krásna nad Hornádom (NOVOTNÁ 1991, Taf. 9/49); Kopřivnice (NEKVASIL–PODBORSKÝ 1991, Taf. 4/29).

²⁰ Ártánd (PATAY 1990, Taf. 24/32); Regöly (PATAY 1990, Taf. 24/33); Somlószőlős (PATAY 1990, Taf. 25/34); Býčí skála (NEKVASIL–PODBORSKÝ 1991, Taf. 12/45); Švihov (KYTLICOVÁ 1991, Taf. 15/75); Nymburk (KYTLICOVÁ 1991, Taf. 15/76); Hallstatt, Gr. 600 (PRÜSSING 1991, Taf. 68/258); Hallstatt, Gr. 696 (PRÜSSING 1991, Taf. 69/262); Burgstall, Hgl. 2 (PRÜSSING 1991, Taf. 68/261); Helpfau-Unterdorf (PRÜSSING 1991, Taf. 72/265–266).

7. kép. A B2a típusú bográcsok földrajzi elterjedése. HaB2-re keltezhető bográcsok: 1. Borrév; 2. Nemesbuza; 3. Karcfalva; 4. Alsódombró; 5. Táblás; 6. Ördöngösfüzes; 7. Erdőszentgyörgy; 8. Barnewitz; 9. Biesenbrow; 10. Kuniszowce; 11. Norderstapel; 12. Liptovský Mikuláš; 13. Radewell; 14. Rossin; 15. Rhein bei Mainz; 16. Glowńsk; 17. Škocijan/St. Kanzian; 18. Svensmark; HaB2 után keltezhető bográcsok: 19. Compiègne; 20. Pizzugghi; 21. Prügy; 22. Vejo; 23. Vintarjevec; 24. Welby (B1 vagy B2a típus)

Fig. 7. The geographical distribution of the B2a type cauldrons. Datable to HaB2 period: 1. Buru; 2. Buza; 3. Cârța; 4. Dumbrăvița; 5. Dupuș; 6. Fizeșul Gherlei; 7. Sângeorgiu de Pădure; 8. Barnewitz; 9. Biesenbrow; 10. Kuniszowce; 11. Norderstapel; 12. Liptovský Mikuláš; 13. Radewell; 14. Rossin; 15. Rhein bei Mainz; 16. Glowńsk; 17. Škocijan/St. Kanzian; 18. Svensmark; datable after HaB2 period: 19. Compiègne; 20. Pizzugghi; 21. Prügy; 22. Vejo; 23. Vintarjevec; 24. Welby (B1 or B2a type)

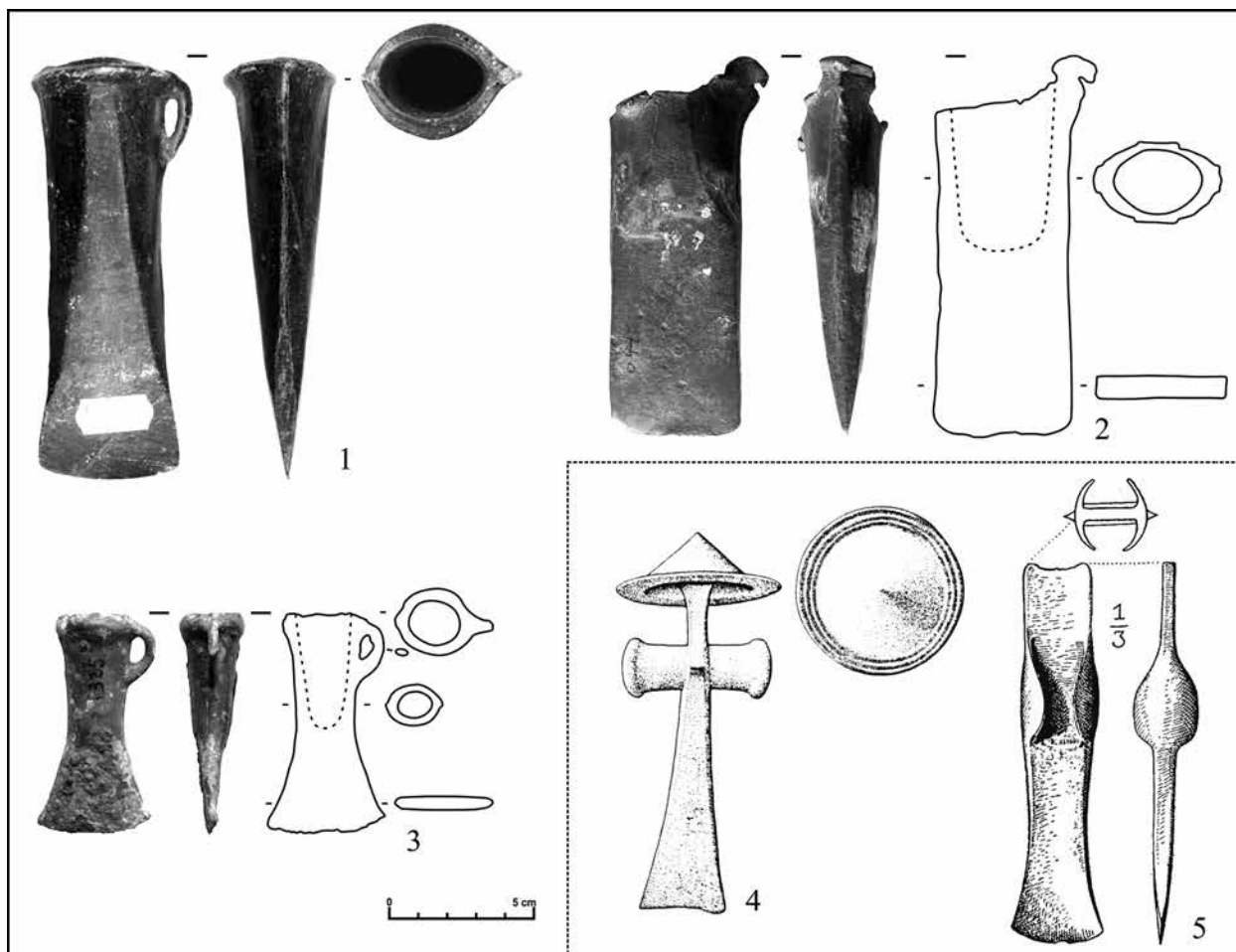
tárgyakkal hozták kapcsolatba, míg a Kárpát-medencén kívüli darabok többsége szórvány-leletként kerül elő. Leletgyűtéseken a B2a típusú bográcsok zöme Erdélyben helyi tárgyakkal együtt jelenik meg. A forma többi képviselője elszigetelten jelentkezik, jelentős távolságban az említett régióktól, Nyugat-Ukrajnában, Galíciában, az Odera középső és alsó szakaszán vagy a Balti-tenger nyugati partvidékein, akár későbbi kontextusokban (7. kép). A későbbi B2b és C formák éppen a B2a típus szóródási övezetéből hiányoznak.²¹

A környék további bronzleletei

1. *Erdőszentgyörgy* a régészeti szakirodalomban az itt talált bronzdepónak köszönhetően vált ismertté, és lett a HaB2 korszak névadó leletgyűjtése (Erdőszentgyörgy-Ördöngösfüzes/Sângeorgiu de Pădure-Fizeșu Gherlii depóhorizont). A kincslelet tárgyairól azonban mindeddig sem részletes leírás, sem megfelelő ábrázolás nem jelent meg. A leletgyűjtést a különböző közleményekben a leletkörülmények vagy a pontos összetétel leírása nélkül többnyire csupán megemlítik.²² Egyszerű vagy válogatott illusztrá-

²¹ SOROCEANU 1996, 275–276, Abb. 18; SOROCEANU 2008, 156–157, 161 (lásd a különböző típusok szóródását és egymáshoz való viszonyukat). Továbbá SPROCKHOFF 1956, 244; KEMENCZEI 1981, 29–30; MARASZEK 1998, 55; GEDL 2001, 32; MARTIN 2009, 95; SCHMIDT-SEGGSCHNEIDER 2014, 473–474.

²² A leletkörülményekről: SOROCEANU 1995, 73 (Z. Székely alapján); az erdőszentgyörgyi I. depó kutatástörténetéről: SOROCEANU 2008, 70–71, 322. lábjegyzet.

8. kép. Szórványleletek Erdőszentgyörgy határából és a környékről. 1. Erdőszentgyörgy „Cseh oldala”; 2. Havadtő; 3. Bözöd „Locz pataka”; 4. Vadasd; 5. Geges (1. O. Dietrich fotói; 4. Vulpe 1970; 5. Mozsolics 1943 nyomán, lépték nélkül)

Fig. 8. Stray finds in the area of Sângeorgiu de Pădure: 1. Sângeorgiu de Pădure „Cseh oldala”; 2. Viforoasa; 3. Bezid „Locz pataka”; 4. Vădaș; 5. Ghinești (1. photos: O. Dietrich; 4. after Vulpe 1970; 5. after Mozsolics 1943, no scale)

ciókat közöl róla Roska M.,²³ I. Nestor,²⁴ N. Åberg,²⁵ A. Mozsolics,²⁶ M. Rusu,²⁷ M. Petrescu-Dîmbovița,²⁸ I. Miclea és R. Florescu,²⁹ V. Lazăr³⁰

és néhány kiállítási katalógus.³¹ Kivételt képeznek a depó bronzedényei, amelyeket T. Soroceanu kimerítően értékelt.³² A kincslelet szerkezetét és pontos összetételét illetően (lásd a Katalógust) azok a munkák, amelyek tárgyfelsorolást is közölnek, viszonylag hiteles leírást nyújtanak.³³

²³ ROSKA 1929, 289–290, 49. kép (első illusztráció); ROSKA 1942, 75, no. 23, 90. kép.

²⁴ NESTOR 1933, 135–137, Taf. 16/3–5, 10; Abb. 28 (válogatás).

²⁵ ÅBERG 1935, 119–120, Abb. 202 (ROSKA 1929 nyomán); ÅBERG 1936, Taf. 17/1 (válogatás).

²⁶ MOZSOLICS 1941, 100–107, Abb. 1–2.

²⁷ RUSU 1960, 165, no. 11, Fig. 1/23. A lószerszám ábráját Roska és Mozsolics cikkei nyomán veszi át, azonban az erdőszentgyörgyi darabot a hasonló gyulafehérvári (Alba Iulia) példánnyal cseréli össze/váltja fel (Fig. 1/22).

²⁸ PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1977, 143, Pl. 351–353; PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1978, 149–150, no. 164, Taf. 261–263A (MOZSOLICS 1943 nyomán). Annak ellenére, hogy a leletegyüttes a bronzkincsek és a sarlók korpuszában is szerepel, a lapos, hosszanti bordákkal ellátott karperec hiányzik a romániai karpereces PBF kötetből.

²⁹ MICLEA-FLORESCU 1980, Abb. 461–463 (válogatás).

³⁰ LAZĂR 1995, Pl. LXXVII/P/a–c (PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1977 nyomán).

³¹ DAKER 1980, 134–135/15–18.

³² SOROCEANU 2008, 70–71, no. 26, Taf. 8/26; 94–95, nr. 41–42, Taf. 11/41–42; 107, nr. 51, Taf. 13/51; 118, nr. 77, Taf. 15/77; 138–143, nr. 103–105, Taf. 28/103; Taf. 29/104–105; 202, no. 143, Taf. 53/143.

³³ A kincslelet első közlője (ROSKA 1929) nem említi az egy évvel korábban előkerült és a Maros Megyei Múzeum gyűjteményében található két bográcsot. E. Sprockhoff és I. Nestor is átveszi az adatokat, figyelmen kívül hagyva a Roska M. által említett karperectöredéket. I. Nestor utal először a két marosvásárhelyi darabra (NESTOR 1935, 54). Az első monografikus próbálkozás grafikus is szemlélteti a két bográcsot (MOZSOLICS 1941, 100, Abb. 2). M. Petrescu-Dîmbovița további két bronzrögöt említ, amelyeket azonban napjainkban már nem lehet beazonosítani a Kolozsvári Történelmi Múzeum gyűjteményében (PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1977, 14; PETRESCU-

2. Két tokos füles balta került elő Erdőszentgyörgy központjában, a volt törvényszék épülete (jelenleg városi kórház) mellett, a Kis-Küküllő teraszán egy házépítés során. A két tárgyat zárt leletként kezelik, a szakirodalomban az Erdőszentgyörgy II. depó néven szerepel. Keltezése bizonytalan.³⁴ Az egyik tokos baltának a pereme vastagított, teste karcsú. A másik formája hasonló, egy bordával a peremén és egy további vízszintes bordával a perem alatt, az oldalain egy T mintát formázó kettes bordadisz. A minta alapján a tokos balta a HaA2/B1 horizontra keltezhető.

3. Erdőszentgyörgytől észak-északnyugatra, Vadasd (Vădaș) község határában ismeretlen helyen és leletkörülmények között egy kis bronzdepó látott napvilágot. A kincset egy erdélyi típusú tokos füles balta és egy kampós markolatú sarló két töredéke alkotja. A tárgyak 1890-ben a Kolozsvári Történelmi Múzeumba kerültek.³⁵ A tárgyak alapján a leletegyüttes a BzD periódusra keltezhető.

4. Az erdőszentgyörgyi kincslelet lelőhelyének közelében, az ott elhaladó út szélén egy tokos füles balta került elő (8. kép 1). A karcsú forma, az oldalakon megjelenő mélyített háromszögek alapján a tárgy az erdélyi típusú tokos balták csoportjának B3 variánsába sorolható.³⁶ Így a közelben előkerült együttesnél jóval korábbra, a BzD periódusra keltezhető.

5. Ugyancsak Vadasd határában, meghatározatlan helyen egy tuskés korongos csákányt találtak (8. kép 4). Végein vastagított, hosszabb nyélcsöves, magasított tuskés típusba sorolható, amit Vulpe a B2 típus Poroszló variánsaként nevezett meg, és többnyire a Felőr-Opályi horizont együtteseire jellemző.³⁷

6. Erdőszentgyörgytől északnyugatra, Havadtő (Viforoasa) határában, Nagybükk Árka dűlőn egy erdélyi típusú tokos füles balta látott napvilágot

(8. kép 2).³⁸ A tárgy szépen kidolgozott, megmunkálási nyomokat is lehet látni rajta. Sajnos a baltát a megtalálás után is használták, a perem törési felületén az utólagos sérülések nagy valószínűséggel innen származnak. A forma és a robusztus kiképzés alapján a tárgy inkább egy BzD mintsem HaA horizontra keltezhető.

7. Erdőszentgyörgytől észak-északkeletre, Geges (Ghinești) határában, egy pontosan meg nem határozott helyen lévő kútból 1942-ben egy szárnyas balta került a felszínre (8. kép 5). Általános jellemzői alapján az Uriu típusba sorolták és a BzD–HaA periódusra datálták.³⁹

8. Bözöd (Bezid) határában a Locz patak melletti terület kutatása 1958-ban kezdődött. 1960–1961-ben a feltárások három különböző helyszínen zajlottak: a patak jobb partján, a „Sare de mătăsa” nevű dűlőn és a patak bal partja mellett húzódó teraszon. Az első helyszínt 20 kutatóárokkaal vizsgálták. Késő bronzkori, kora vaskori és La Tène anyag mellett egy kisméretű tokos füles balta is előkerült (8. kép 3).⁴⁰ A baltának karcsú teste, egyenes, vastagított pereme, trapéz alakú pengéje, széles, enyhén hajlított éle van. Hasonló formák a HaA periódussal kezdődően jelennek meg.

9. Néhány évvel korábban ugyancsak Gegesen a már említett a kútban egy tokos füles baltát is találtak, amelyet azonban a megtaláló eladott, és az időközben elveszett.⁴¹ Formája és keltezése nem ismert.

Az erdőszentgyörgyi I. kincslelet

Az erdőszentgyörgyi kincslelet (kincsletek) részletes értékelése meghaladná a jelen tanulmány kereteit, így mindössze néhány általános jellegű következtetést vázolunk fel.

A depó összetétele (az 1904-ben és az 1928-ban előkerült tárgyak) szervesen illeszkedik a kor deponálási szokásaiba. Az ördöngösfüzesi II együttesel ellentétben nincsenek benne ékszerek,⁴² de a tokos balták és a fémedények száma mindkét leletegyüttesben magas.

A kincslelet egyedüli ékszere a lapos, hosszanti bordás karperec (14. kép 2), ami a depó legkoráb-

DIMBOVIȚA 1978, 150). A két bronzrögöt T. Soroceanu is átveszi (SOROCEANU 2008, 70). A tokos füles baltákon található nyomok alapján ROSKA M. (ROSKA 1929, 290; ROSKA 1942, 75, no. 23), illetve a bográcsokon megfigyelhető rozsdanyomok alapján T. Soroceanu (SOROCEANU 2008, 70, 321. lábjegyzet) vastárgyak jelenlétét is feltételezi.

³⁴ PETRESCU-DIMBOVIȚA 1978, 157–158, Taf. 275/B.

³⁵ HAMPEL 1892, 168; PÓSTA 1903, 16; MARȚIAN 1909, 348/711; MARȚIAN 1920, 41/721; ROSKA 1938, 160/70; ROSKA 1942, 295/1, 354. kép; RUSU 1963, 206/79; RUSU 1966, 38/148; VULPE 1970, 78/337; MOZSOLICS 1973, 187; PEPELEA 1973, 519; PETRESCU-DIMBOVIȚA 1977, 72, Pl. 72/5–6; PETRESCU-DIMBOVIȚA 1978, 108/85, Taf. 52D; HANSEN 1994, 593/433; LAZÁR 1995, 188, LVII.5.b, Pl. LXXIV/F. Napjainkban a tokos füles baltát nem lehet beazonosítani a múzeum gyűjteményében.

³⁶ Az erdélyi típusú tokos füles balták tipológiáját illetően lásd RUSU 1966, 24–27, Fig. 1–4.

³⁷ MARȚIAN 1920, 41/721; VULPE 1970, 77–79/337, Taf. 24/337 (Uriu-Dragomirești Al. Vulpenál); LAZÁR 1995, 188, LVII.5.A.a., Pl. LVIII/5.

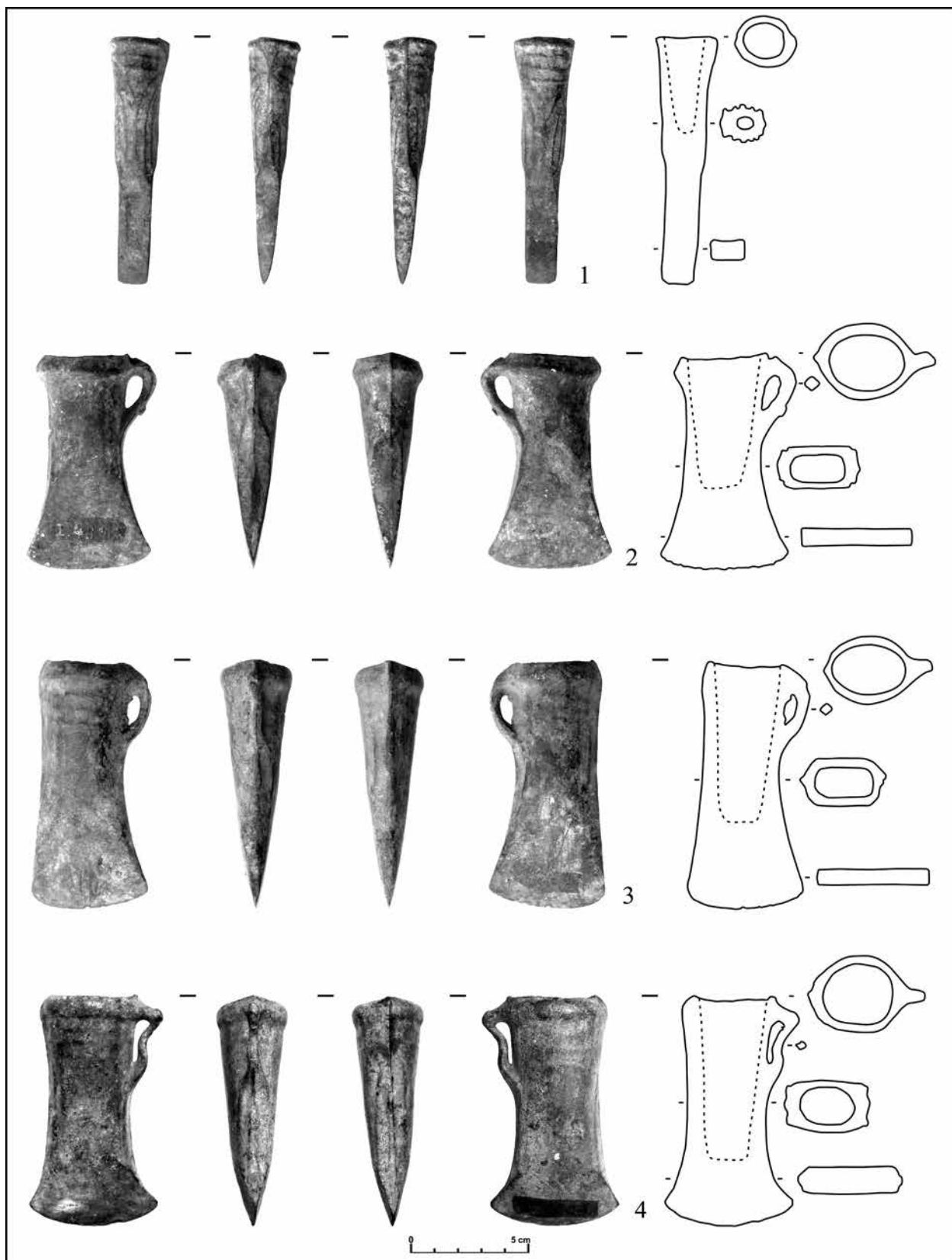
³⁸ TÉGLÁS 1887, 194/221; MARȚIAN 1920, 22/323; ROSKA 1942, 104/16; RUSU 1966, 35/10; LAZÁR 1995, 129, XXXIII.6.A.

³⁹ MOZSOLICS 1943, 84; PETRESCU-DIMBOVIȚA 1961, 98, 1. lábjegyzet; VULPE 1975, 74/381, Taf. 40/381; LAZÁR 1995, 187, LVII.2.a.

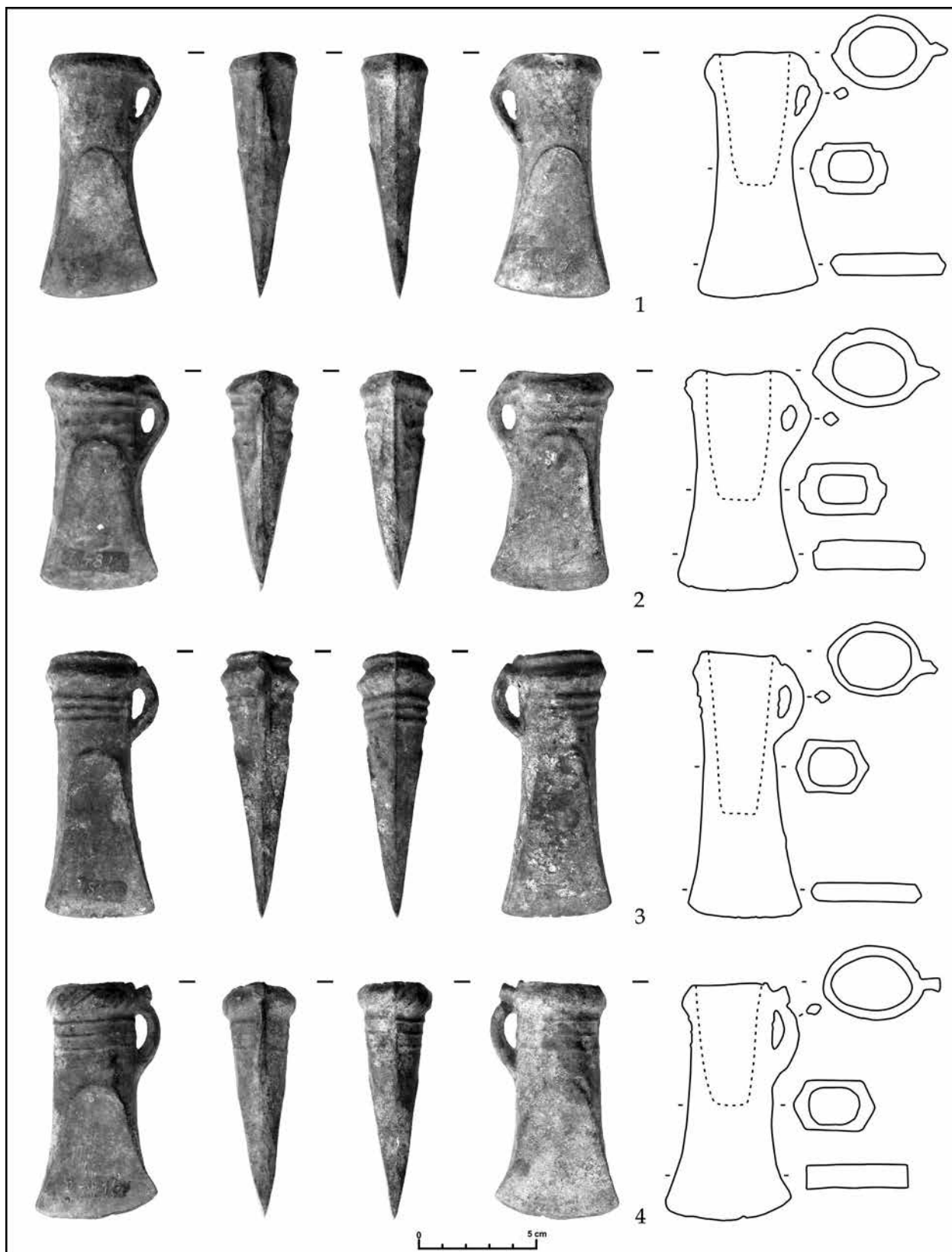
⁴⁰ SZÉKELY 1970, 297, Fig. 2/3; LAZÁR 1995, 215, 217, B, Pl. LXXXI/1.

⁴¹ MOZSOLICS 1943, 84; PETRESCU-DIMBOVIȚA 1961, 98, 1. lábjegyzet; LAZÁR 1995, 187, LVII.2.b.

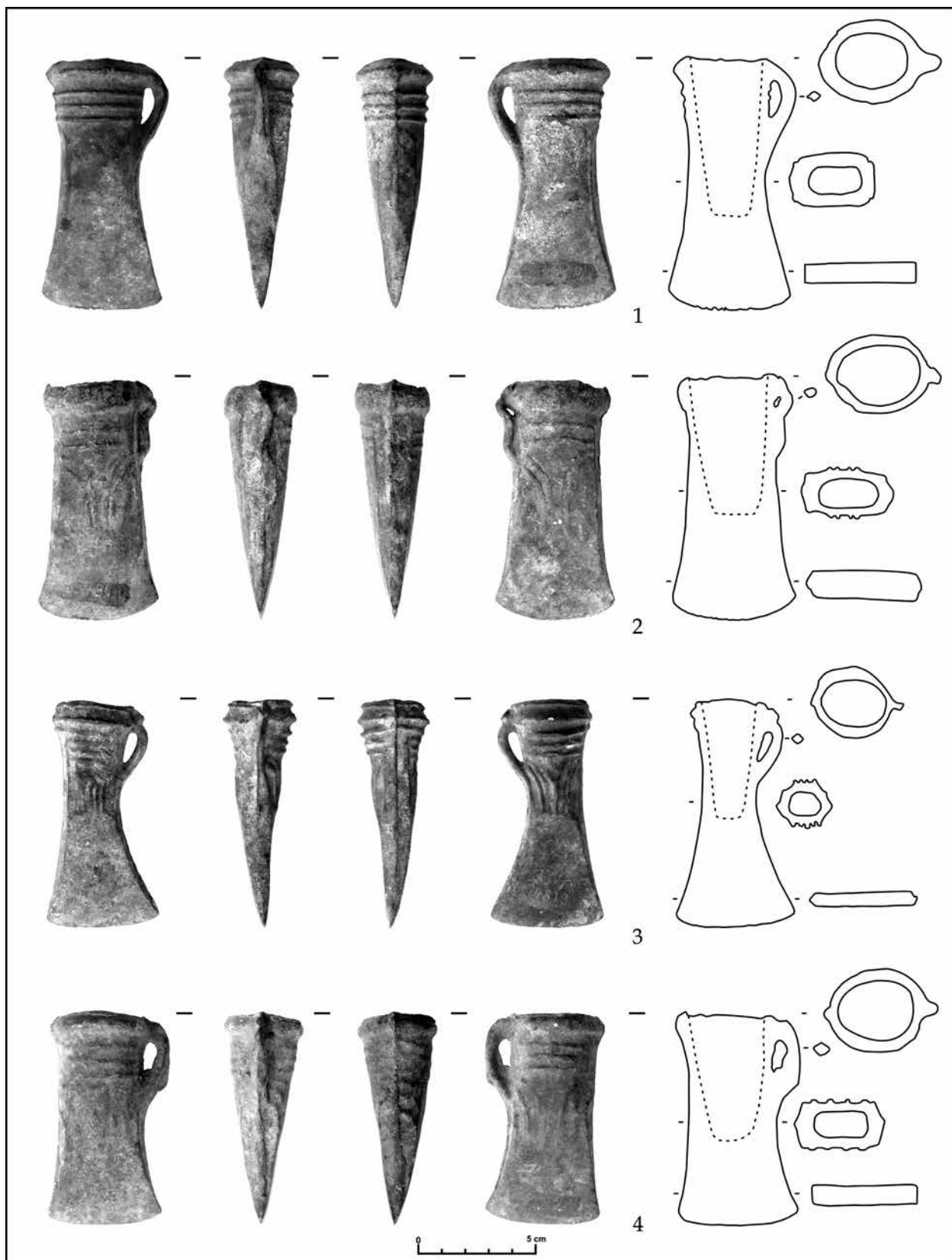
⁴² PETRESCU-DIMBOVIȚA 1978, Taf. 257/11–13, 15–16.

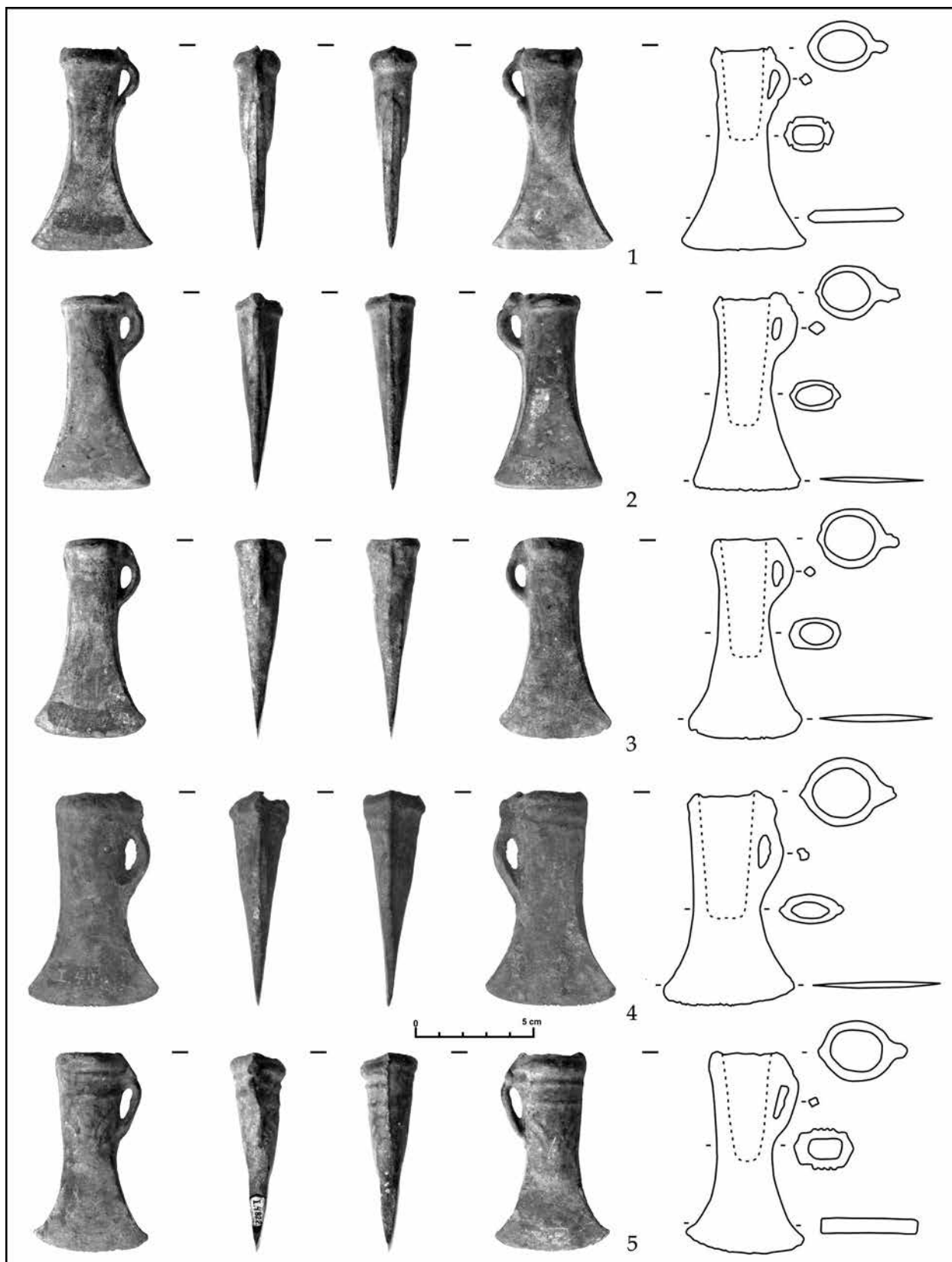
9. kép. Az erdőszentgyörgyi I. kincslelet
Fig. 9. Hoard from Sângeorgiu de Pădure I.

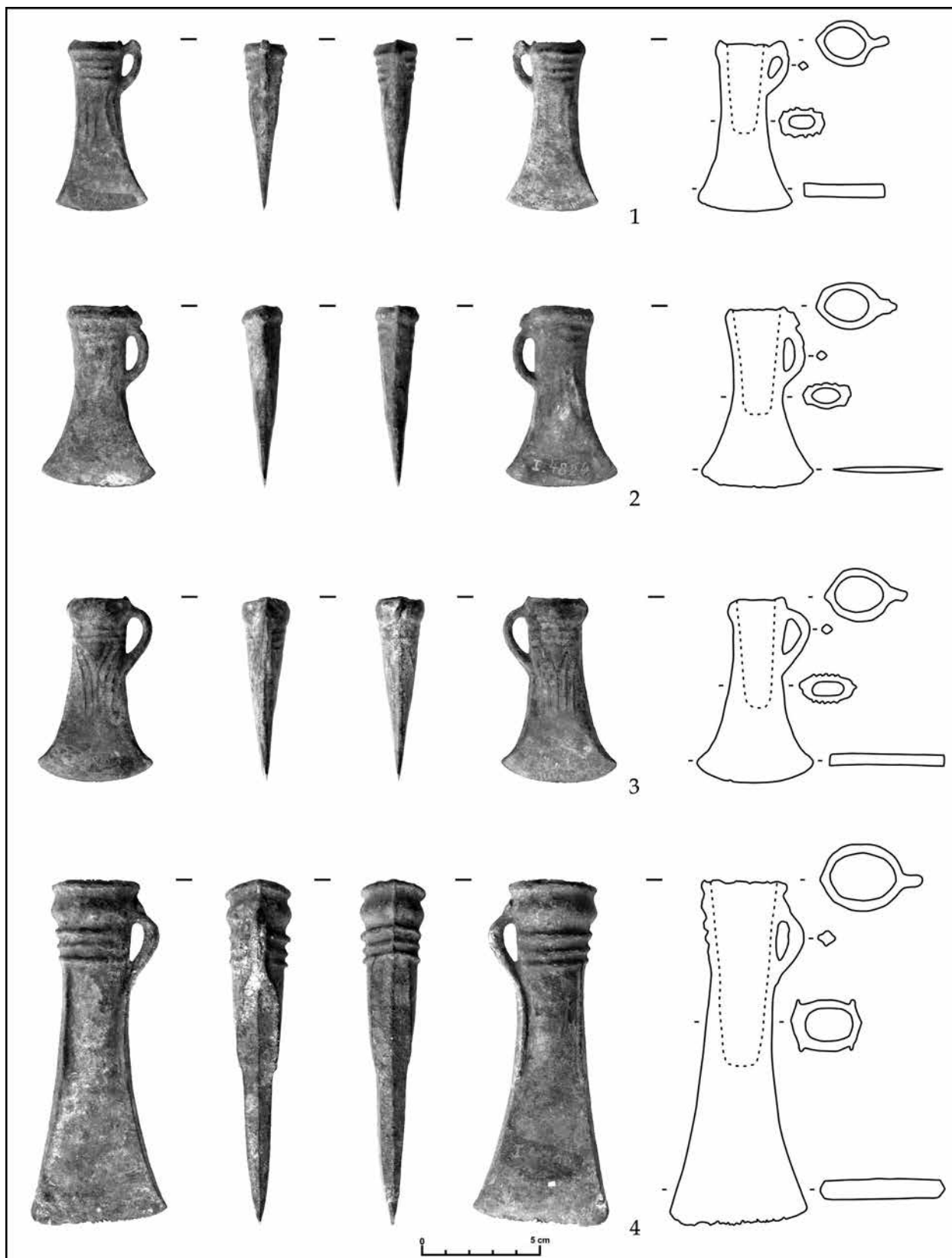
10. kép. Az erdőszentgyörgyi I. kincslelet
Fig. 10. Hoard from Sângeorgiu de Pădure I.

11. kép. Az erdőszentgyörgyi I. kincslelet
 Fig. 11. Hoard from Sângeorgiu de Pădure I.

12. kép. Az erdőszentgyörgyi I. kincslet
Fig. 12. Hoard from Sângeorgiu de Pădure I.

13. kép. Az erdőszentgyörgyi I. kincslelet
Fig. 13. Hoard from Sângeorgiu de Pădure I.

bi tárgyaként is értékelhető, hiszen jelentős számban a HaA, elsősorban a HaB1 periódusban fordul elő.

Habár nem gyakori jelenség, a *tokos véső* a Kárpát-medencei együttesek egyik szokványos terméke (9. kép 1). A legkorábbi darabok az első tokos baltákkal jelennek meg a BzB2–C időszakában anélkül, hogy formájukat jelentős mértékben változtatták volna.⁴³ Az erdőszentgyörgyi darab az ornamentika alapján keltezhető, és jelentős hasonlóságokat mutat az együttes tokos füles baltáival.

Az egyszerű, vastagított peremű, sima oldalú *tokos balta* az erdélyi kincsek állandó darabja (9. kép 2). Keltező értéke alacsony. A díszítések alapján több tokos füles balta már az előző HaB1 fázissal is kapcsolatba hozható. A szögben kialakított bordás díszek, a perem alatti többszörös, párhuzamos bordák, a hosszanti kihajló bordák, a pszeudoszárnyas vagy az árkádos kialakítások a korábbi időszakok hagyományait őrzik (9. kép 3–4; 10. kép 1–4; 11. kép 1–2; 12. kép 1–4; 13. kép 4; 16. kép 2–3). Ennek ellenére az él kiszélesítése és hajlítása, a penge és bordadísz elválasztásánál használt perem, az él befele húzott sarkai, az enyhébben kifele hajló hosszanti bordák fejlettebb formavilágról tanúskodnak (11. kép 3).⁴⁴

A három karikából és hat félhold végű csüngőből álló tárgy ritkaságnak számít az erdélyi leletegyüttesekben (14. kép 1). Egy tökéletes, ép analógiát Gyulafehérváron lehet találni,⁴⁵ egy hasonlót a HaB1 keltezett zágoni (*Zagon*) I depóban.⁴⁶ Az Újcsongvaitelep (*Teleac*) második rétegében egy hasonló, félhold végű csüngő öntésére használt öntőformát tártak fel, ez támogatja a darab HaB2 datálását.⁴⁷

A leletegyüttes pontos időrendjét mindenképp előtérbe kell hozni a fémedények alapján lehet meghatározni. Ezek szerint az Erdőszentgyörgy típusú csésze (14. kép 7), a Baumgarten típusú kis *tálak* (14. kép 4–5), a *merítőedény* (14. kép 8) és főként a B2a típusú *bográcsok* (15. kép 1–2; 16. kép 1) az erdőszentgyörgyi I. depót a HaB2 fázisra keltezik.⁴⁸ A legfiatalabb típusnak a kisméretű, karcsú testű, széles és ívelt élű (12. kép 5; 13. kép 1–3), valamint az ugyancsak kisméretű és gazdag bordadísszel rendelkező tokos balták (11. kép 4) minősülnek.

Ezen típusok fejlettebb formái a későbbi periódusokban is tovább élnek (17. kép).⁴⁹

A 2009-ben feltárt bogrács környezete

A bográcsot eredetileg szájjal lefele helyezték el, a két fülét pedig a peremre fektették. Kevésbé valószínű, hogy a tárgyat más pozícióban ásták volna el, és az utólagos bolygatások következtében csupán az edény alja sérült volna meg. A perem épsége tanúsítja, hogy a relatív mélységnek köszönhetően ez a rész valamelyest védve volt. Az edény testét alkotó néhány fennmaradt töredék (182 darab) nem elegendő a bogrács egész testének a rekonstruálásához. Az edény aljából származó darabokat nem sikerült beazonosítani annak ellenére, hogy a bogrács közvetlen környezetét is kutattuk. Ebből kifolyólag nem zárható ki, hogy a tárgyat eleve rongált állapotban ásták el.

Az edény helyzete azt jelzi, hogy elsődleges, hétköznapi funkciójától szándékosan fosztották meg. Mivel magányosan volt elásva, peremével lefele egyéb tárgy nélkül, T. Soroceanu *Ila* depónálási típusába,⁵⁰ valamint D. Neumann rendszerének *I/Ib* kategóriájába sorolható.⁵¹

Az Erdélyben előkerült 11 db B2a típusú bogrács közül tíz bronzdepók részét alkotja. Mindössze az Arad megyei alsódombrói (*Dumbrăvița*) példány szórványlelet, bár leletkörülményének részletei továbbra is tisztázatlanok.⁵² A helyzet hasonló más típusú és nagyméretű edények esetében is. Az A típusú bográcsból csupán egyetlen töredék került elő egy depóban, a B1 típusból hét példány kincslethez tartozik, és mindössze egyetlen darab került elő szórványként Gyulafehérvárról. A kurdi típusú szitulák esetében két ép darabot és jó néhány kisebb töredéket depóleletként, míg a Fehér megyei felsőorbói (*Gârbova de Sus*) darabot szórványként kell kezelni. A hajdúböszörményi típusú szitulák közül két darabot depóban, míg a temesremetei (*Remetea Mare*) edényt szórványként találták meg.

A fentiek alapján megállapítható, hogy bár az edénytípus magányos elrejtése nem ismeretlen jelenség, az erdőszentgyörgyi bogrács – figyelmen kívül hagyva a közvetlen közelében megtalált korabeli régészeti hagyatékot – feltárása

⁴³ REZI 2012, 36–39.

⁴⁴ A HaB periódus tokos füles baltáinak tipológiai és kronológiai besorolására: PARE 1999; METZNER-NEBELSICK 2005; REZI 2010 (korábbi szakirodalommal).

⁴⁵ HAMPEL 1903, 428, 432.

⁴⁶ PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1978, Taf. 250/21.

⁴⁷ CIUGUDEAN 2009, 70, Taf. X/2a.

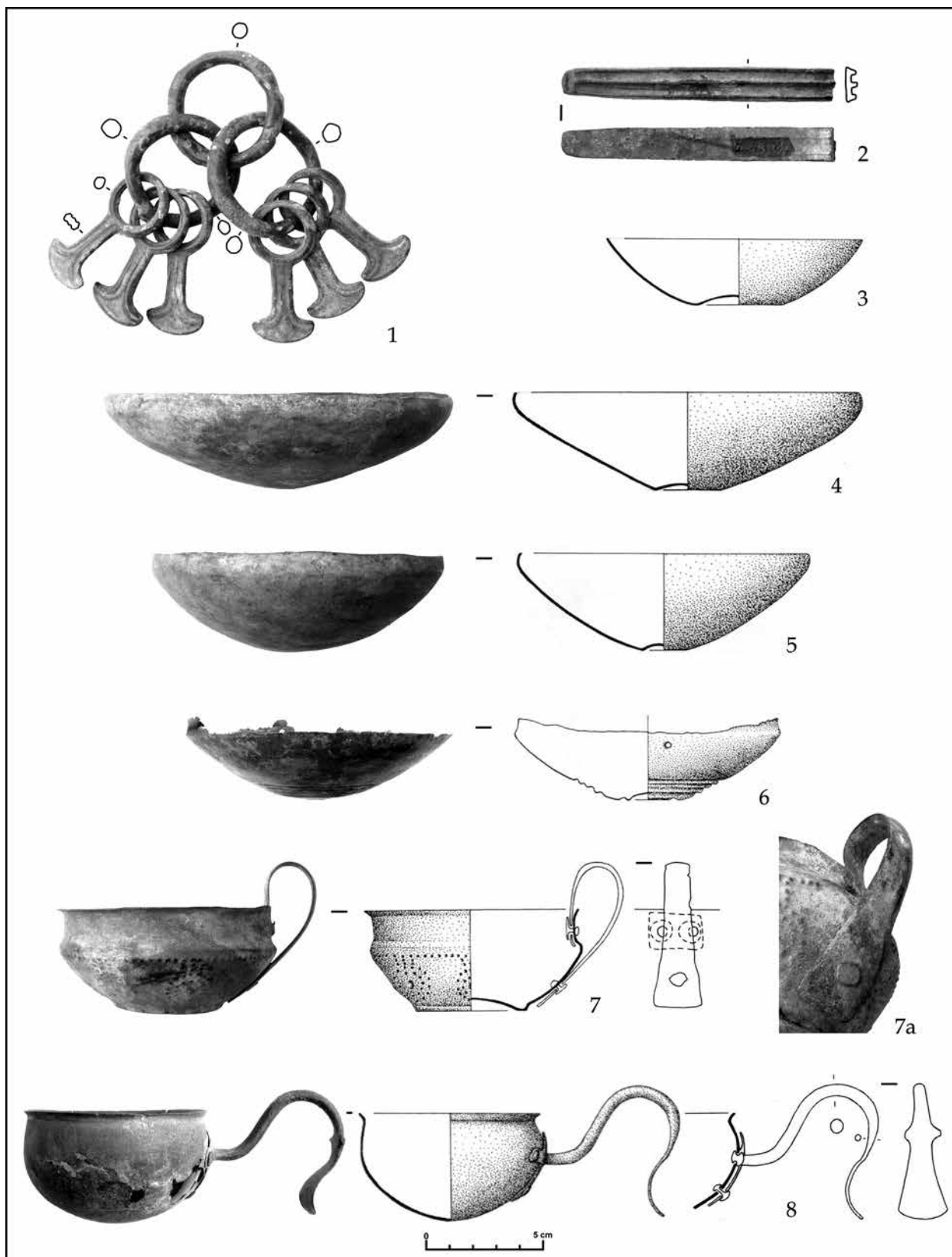
⁴⁸ Az edények tipológiájára, időrendjére és földrajzi szóródására vonatkozóan lásd SOROCEANU 2008.

⁴⁹ Erdélyre vonatkozóan először a mezőbándi (*Bandul de Câmpie*) raktárlelet esetében próbálkoztak hasonló időrendi tagolással. Lásd SOROCEANU–REZI–NÉMETH 2017.

⁵⁰ SOROCEANU 2005, 393, Abb. 4. Lásd ugyanitt a hasonló pozícióban deponált más edényeket.

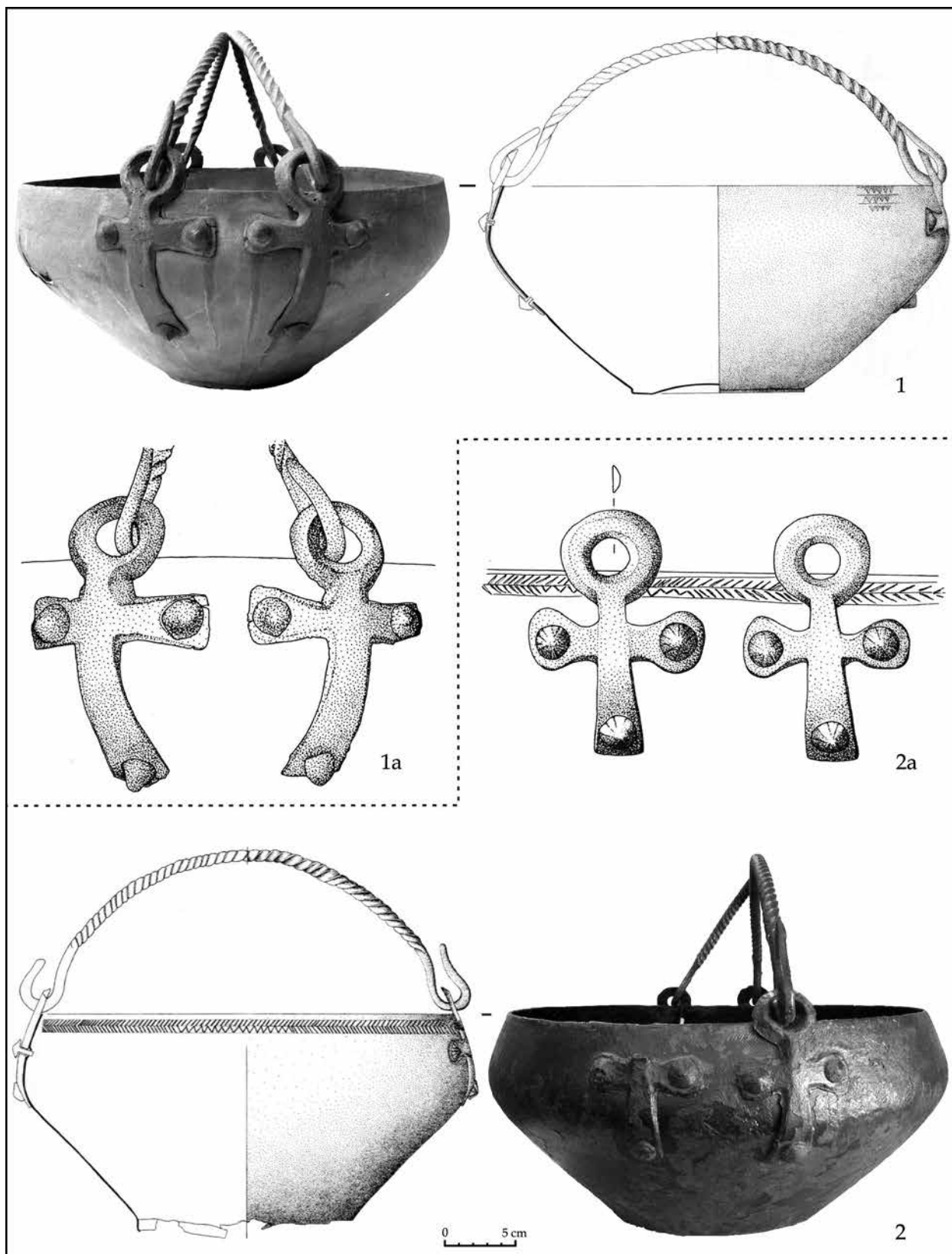
⁵¹ NEUMANN 2015, 188, Tab. 26.

⁵² SOROCEANU 2008, 138, no. 102.

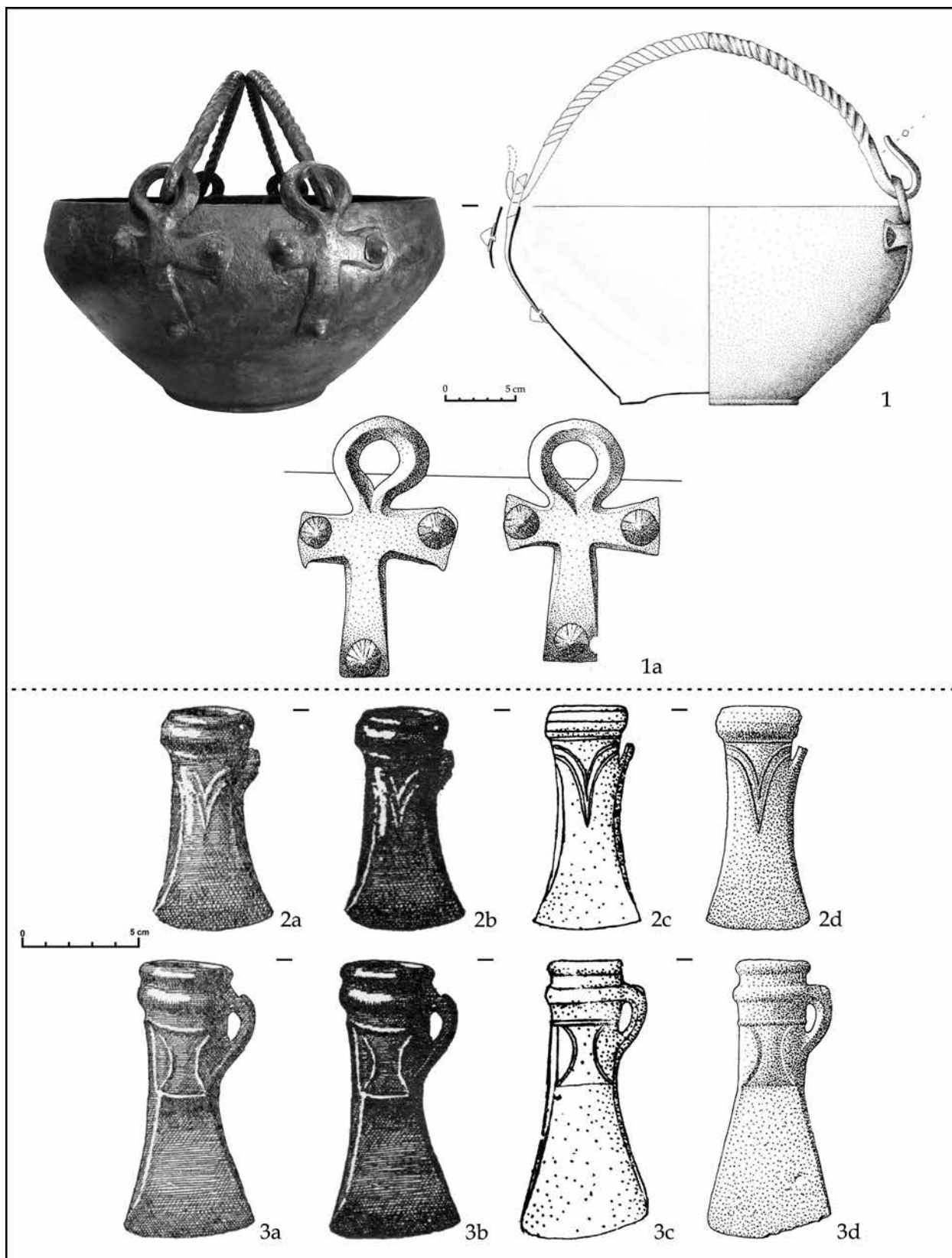
14. kép. Az erdőszentgyörgyi I. kincslelet (3–8: SOROCEANU 2008 nyomán)

Fig. 14. Hoard from Sângeorgiu de Pădure I. (3–8: after SOROCEANU 2008)

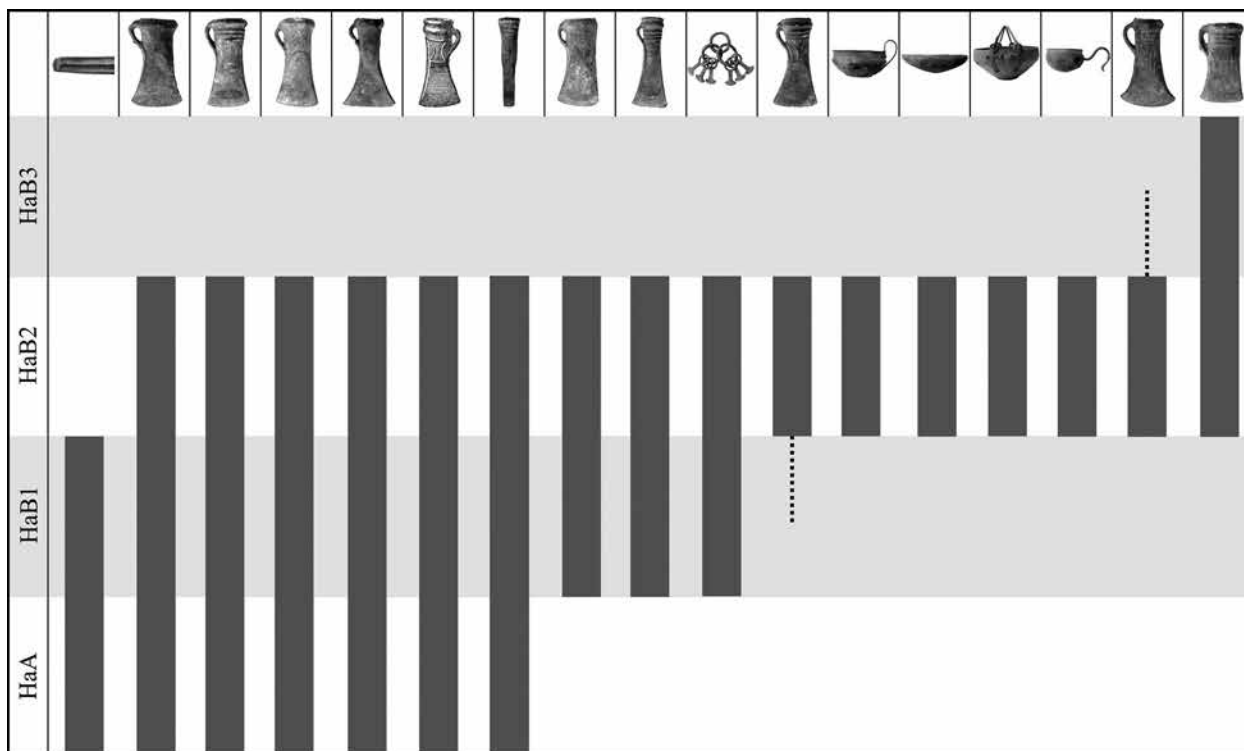

15. kép. Az erdőszentgyörgyi I. kincslelet (1-2: SOROCEANU 2008 nyomán)

Fig. 15. Hoard from Sângeorgiu de Pădure I. (1-2: after SOROCEANU 2008)

16. kép. Az erdőszentgyörgyi I. kincslet
Fig. 16. Hoard from Sângeorgiu de Pădure I.

17. kép. Erdőszentgyörgy/Sângeorgiu de Pădure. A bronzkincs belső időrendje

Fig. 17. Sângeorgiu de Pădure. The inner chronology of the bronze hoard

18. kép. A bogrács lelőhelye az első, második és harmadik osztrák katonai felmérésen

Fig. 18. The exact find spot of the cauldron on the first, second and third Austrian Military Survey

során tapasztalt leletkörülmény nem jellemző az erdélyi deponálási gyakorlatra.

A lelőhelyet nem jellemzik napjainkban észlelhető, megkülönböztető domborzati formák, azonban a domb délkeleti oldaláról nagyszerű rálátás nyílik a Kis-Küküllő völgyére. A bogrács az elrejtésének helye alapján a száraz környezeti, egyben a folyóvízre néző domboldal lejtőjére történő deponálások csoportjába sorolható.⁵³ Ez a

deponálási mód gyakori Erdélyben a régióra jellemző földrajzi adottságok miatt. A lelőhely fontosságát és különlegességét még inkább kiemeli, hogy a domb lejtőjét két időszakos csermely fogja közre: északkeleten folyik az Örményes, délnyugaton pedig a Borzajó patak, melyek elválasztják a domboldalt a két szomszédos, hasonló magaslattól (Örményes és Borzajó domb) (18. kép). Bronzdeponálásra használt hasonló tájra, azaz folyóvízre néző domboldal lejtőjére példa a Drajna de Jos-i szörványdeponálás vagy az ilişenii, miskei (Mişca), marosvécsi (Brânco-

⁵³ SOROCEANU 1995, Abb. 3/b; SOROCEANU 2005, 398; SOROCEANU 2012, 231–232, Abb. 2/b, Abb. 3/d és Abb. 4/a, 247.

19. kép. Fémleletek és földvárak a 2009-ben talált bogrács közelében: 1. Erdőszentgyörgy, bogrács; 2. Erdőszentgyörgy, I. depó (1904); 3. Erdőszentgyörgy, I. depó (1928); 4. Erdőszentgyörgy, II. depó; 5. Vadasd, depó; 6. Erdőszentgyörgy „Cseh oldala”, erdélyi típusú tokos balta; 7. Havadtő, erdélyi típusú tokos balta; 8. Vadasd, tüskés korongos csákány; 9. Bözöd „Locz pataka”, tokos balta; 10. Geges, szárnyas balta; 11. Geges, tokos balta; 12. Senye vára; 13. Leánymező

Fig. 19. Metal finds and hillforts in the area of the cauldron discovered in 2009: 1. Sângeorgiu de Pădure, cauldron; 2. Sângeorgiu de Pădure, I hoard (1904); 3. Sângeorgiu de Pădure, I hoard (1928); 4. Sângeorgiu de Pădure, II hoard; 5. Vădaș, hoard; 6. Sângeorgiu de Pădure „Cseh oldala”, Transylvanian type socketed axe; 7. Viforoasa, Transylvanian type socketed axe; 8. Vădaș, disc-butted axe; 9. Bezid „Locz pataka”, socketed axe; 10. Ghinești, winged axe; 11. Ghinești, socketed axe; 12. Senye vára; 13. Leánymező

venești), illetve jobbágytelki (Sâmbriaș) kincselet.⁵⁴ Ez utóbbinál mind a helyrajzi sajátosságok (északnyugati domblejtő nagyon jó rálátással a völgyre, patak közelsége), mind a depó szerkezete hasonlóságot mutat az erdőszentgyörgyi leletekkel.⁵⁵

A bogrács lelőhelyének közelében a szakirodalom több „várat” vagy erődítményt említ, amelyeket esetleg a depóval/depókkal és az újonnan előkerült edénnyel lehetne kapcsolatba hozni.⁵⁶ Az adatok azonban gyakran bizonytalanok, néha ellentmondásosak. Erdőszentgyörgy határában nagy valószínűséggel két késő bronzkori település – vélhetően földvár – volt. Az első Várhegy (Dealul Cetății) néven emlegetik, ahol 1958 szeptemberében ásatásokat végeztek. A település Erdőszentgyörgytől keletre helyezkedik el, nyu-

gati oldalán a Küsmöd (Poiana), keleti oldalán egy második patak, északon pedig az út határolja (19. kép 13). A dombhát keleti és nyugati oldalain meredeken, északi oldalán menetelesen lejt. A települést 10 szelvénnel kutatták,⁵⁷ a feltárások eredménye egy 0,40–0,60 cm vastagságú, sötétbarna színű kultúrréteg. A II. kutatóárkokban 0,30 cm mélységben egy 5×2 m-es, négyszögletes, vesszőlenyomatos paticst és kerámiatöredéket tartalmazó lakóház maradványait tárták fel. A felszínről és a kutatóárkokból begyűjtött kerámia téglavörös és fekete színű, árkolással, bütykökkel és ujjbenyomkodásos bordával díszített (20–21. kép).⁵⁸ A leletek időrendje megfelel a „Cseh oldalon” talált tárgyaknak.⁵⁹ Nagy valószínűséggel ez a település azonosítható a 19. szá-

⁵⁴ SOROCEANU 2012, 231–232, 245.

⁵⁵ REZI 2010.

⁵⁶ A feltételezést a közeljövő régészeti kutatásainak kell alátámasztania, mivel a jelenleg rendelkezésre álló anyag rendkívül hiányos és megkérdőjelezhető.

⁵⁷ Az ásatás alaprajzán 14 kutatóárkok szerepel (S.I–S.IV) anélkül, hogy a létező ellentmondást tisztázná.

⁵⁸ SZÉKELY 1961, 183; az ásatások alaprajzát illetően lásd Fig. 3 és Fig. 4; LAZĂR 1992, 38; LAZĂR 1995, 215, C.

⁵⁹ POPESCU 1959a, 147; POPESCU 1959b, 590.

zad végi és 20. század eleji szakirodalomban emlegetett Leánymező (Câmpul Fetei) dűlővel.⁶⁰

A második erődítmény Vár (Cetate) név alatt ismert,⁶¹ és a Senyevára dűlővel azonos. Keleten a Küsmöd, nyugaton a Várpatak, két hosszanti oldalán a lejtő meredeken határolja (19. kép 12). A település mélyebben fekvő részének – amelyet „alsóvár”-nak is neveznek – a Kis-Küküllőhöz viszonyított magassága 60 m, kiterjedése mintegy 81 000 m². A felület déli, elkeskenyedő végét földsánc és árok szeli ketté, ez utóbbi mélysége és szélessége 4 m. Az erődítés keleti irányban néhány száz méter hosszán még követhető. A sánc-tól délre helyezkedik el az erődítmény felső, magasabb része. Az erődítmény területén nagy mennyiségű téglavörös és fekete színű kerámiatöredék borítja a felszínt. Több fegyvert, lánctöredéket, zablát, harci baltát találtak itt, azonban ezeknek nyoma veszett.⁶²

Egy további telep az erdőszentgyörgyi depók lelőhelye mellett feltételezhető, ahol néhány „Hallstatt jellegű” kerámiatöredéket és egy kör alakú, földbe mélyített kunyhót említenek.⁶³ A település kutatása a jövő feladata, mivel az újonnan előkerült bogrács mellett egyetlen kerámiatöredék sem került elő, és településnyomot ezen a területen a korábbi szakirodalom sem ismer.⁶⁴

A BzD periódusból származnak a mikrorégió legkorábbi fémleletei: a bogrács közelében előkerült erdélyi típusú tokos füles balta, valamint további két szórványlelet – egy erdélyi típusú tokos balta és egy tüskés korongos csákány –, továbbá a vadasdi depó szintén idesorolható (19. kép 5–8).

A HaA fázisba a Bözöd és Geges határában talált két tárgy keltezhető. A bözödi Locz patak völgyében napvilágot látott tokos füles balta, lényegében az egyetlen fémlelet a Kis-Küküllő bal partján (19. kép 9–10).

A HaB1 periódus hagyatéka az erdőszentgyörgyi II. kincs, amely a korábbi együttesektől nem messze, a domb lábánál került elő (19. kép 4).

A következő időszakban a fémleletek a „Cseh oldalon” sűrűsödnek: a két részletben (1904, 1928) talált erdőszentgyörgyi I. kincslelet összesen 36 tárgya (tokos füles balták, bronzedények, lószerszám, karperec), valamint a 2009-ben lelt

bronzbogrács (19. kép 1–3). E leletek tartozhattak egyetlen, három különböző időpontban napvilágra került leletegyütteshez, de három eltérő deponálási gyakorlat sem zárható ki.

A Kis-Küküllő bal partján emelt földvárak (Senyevára és Leánymező) közvetlen közelében bronzleletek nem kerültek elő (19. kép 12–13).⁶⁵ Az előbbi település keltezése bizonytalan,⁶⁶ az utóbbi az ásatásokon feltárt és a felszínen megtalált anyag alapján a BzC/D–HaB1 közé datálható.⁶⁷ A kerámiaanyag részben a bronzkori Wietenberg, részben a Noua kerámiastílus körébe sorolható (20. kép 1–11). A kora vaskori leletanyag formavilágát a kettős kónikus perem fölé húzott fülű, magasabb (20. kép 13, 15), valamint éles válltörésű, nyomott testű csészék (20. kép 14), kettős kónikus, függőleges (20. kép 12; 21. kép 5) és girlandos árkolással díszített (21. kép 7–10), ujjbenyomkodásos bordával és széles, lapos bütyökkel tagolt (21. kép 3), valamint nagyméretű tárolóedények (21. kép 11–12) jellemzik. Az ásatásokból származó anyag mennyisége csekély és kevésbé jellegzetes. Nem tartalmaz sem a korai, sem a kései Gáva kerámiastílusra jellemző elemeket, így a kultúra klasszikus fázisába, általában a HaB periódusba sorolható. Ez részben lehetővé teszi az erdőszentgyörgyi I. névadó lelettel való párhuzamba állítást.

Az utóbbi évek szakirodalmában egyre gyakrabban jelentkezett azon elmélet, miszerint a bronzdeponálás szertartásos társadalmi gyakorlatok következménye.⁶⁸ Ez az elképzelés annál is inkább helyénvaló, mivel a bronzkori rituális gyakorlatoknak szánt tér nagyon ritkán rendelkezik építészeti elemekkel,⁶⁹ és különleges jelle-

⁶⁰ ORBÁN 1868, 30; GAALI 1938, 19 (Orbán Balázs nyomán).

⁶¹ SZÉKELY 1959, 196/6; HOREDT 1960, 181.

⁶² ORBÁN 1868, 30; BENKŐ 1868–1869, 221; KÖNYÖKI 1905, 287 (egyszerű említés); GAALI 1938, 18–19 (Orbán Balázs nyomán). V. Lazár a Leánymező dűlővel téveszti össze. Lásd LAZÁR 1992, 38; LAZÁR 1995, 215, D.

⁶³ Lásd a fenti leírást és az 5. lábjegyzetet.

⁶⁴ Ez a célkitűzés a másik két földvárra is érvényes. A pontos kiterjedésüket, alaprajzukat, erődítési elemeik meghatározását terepi kutatásoknak kell tisztázniuk.

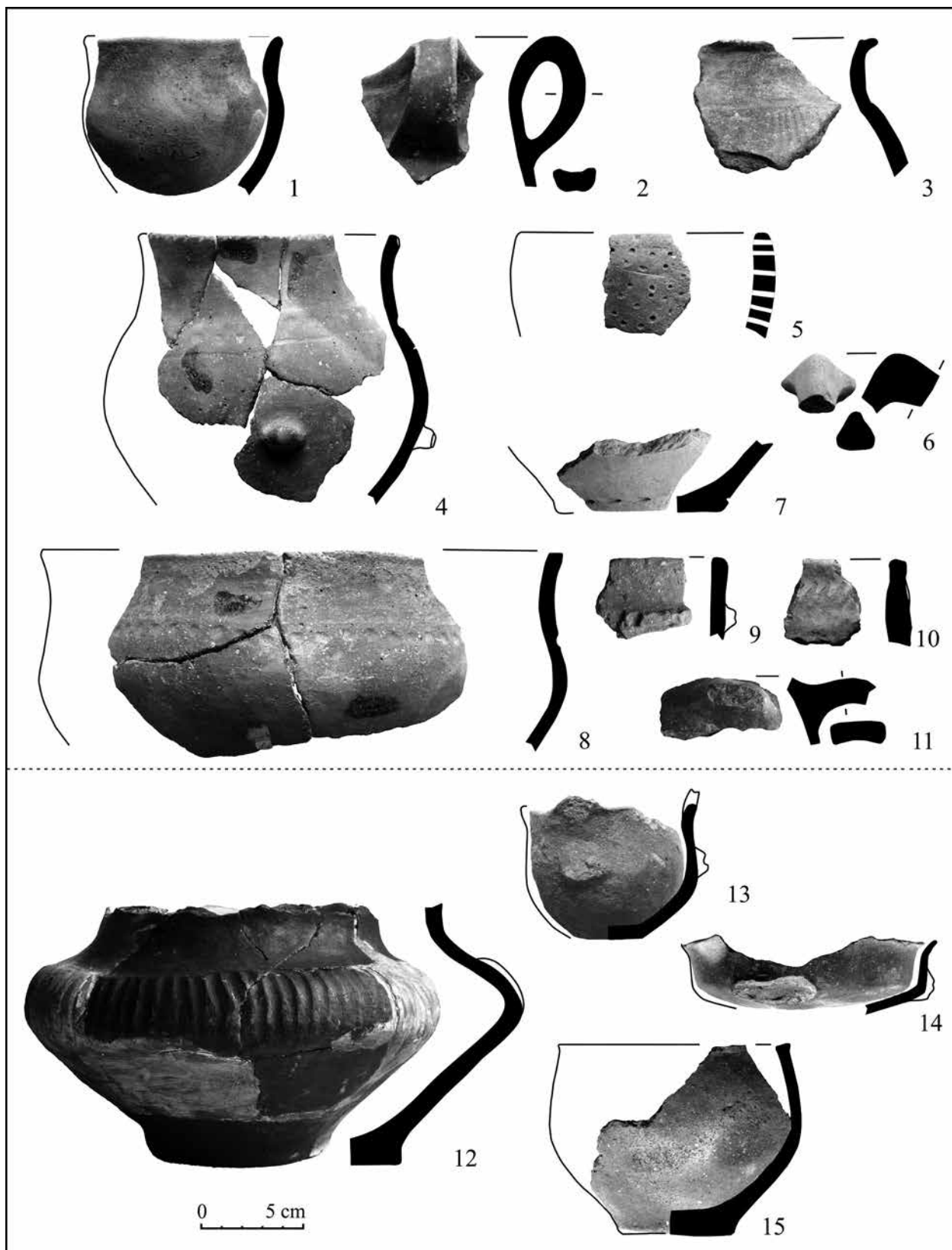
⁶⁵ Valószínűleg a szisztematikus kutatások hiányában depó és földvár közvetlen kapcsolatát csak elszórtan sikerült kimutatni Erdély területén. Közvetlen összefüggést Erdélyben Tusnádon (Tuşnad: HOREDT 1976, 397–403, Abb. 1, Abb. 3/1–4) és Csicsóújfalun (Ciceu-Corabia: MARINESCU 1979, 51–56, Pl. I–II) lehetett igazolni. A tárgyakat mindkét esetben az erődítmény területén rejtették el. A HaB-re és HaC-re keltezhető depók és a közeli földvárakkal való viszonyuk alapján T. Soroceanu két sűrűsödési övezetet különít el: az egyik Közép-Erdélyben, a másik Dél-Erdélyben körvonalazódik. Lásd SOROCEANU 1982, 368, Abb. 5.

⁶⁶ Székely Z. minden részlet nélkül a „Hallstatt jellegű” anyag alapján a kora vaskor időszakára keltezi (SZÉKELY 1959, 196).

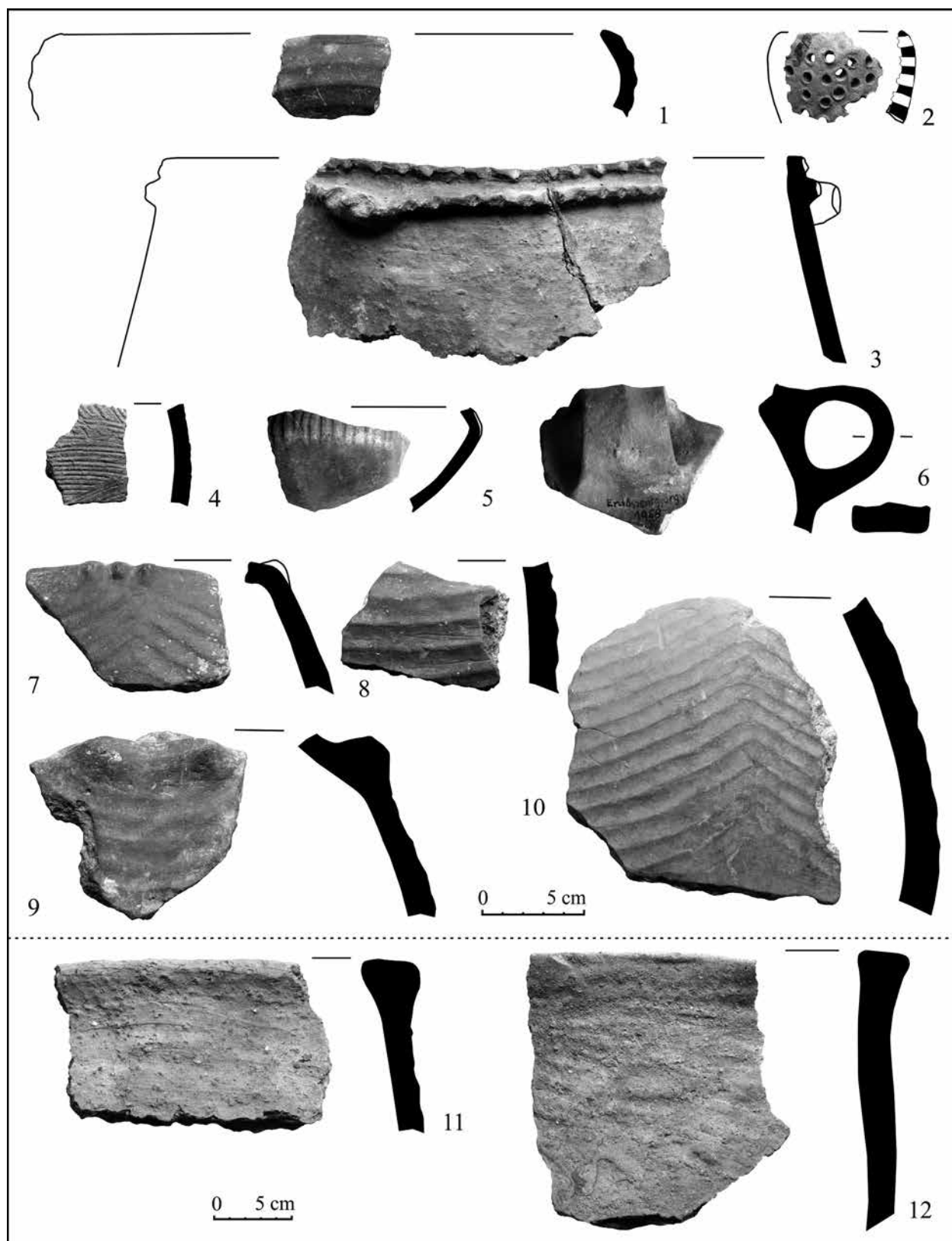
⁶⁷ A Senyeváron talált leleteket sajnálatos módon a kézirat leadási határidejéig nem sikerült a Maros Megyei Múzeum gyűjteményében beazonosítani. A jelen tanulmányban bemutatott cserépdarabok Leánymezőről származnak.

⁶⁸ HANSEN 1994; SOROCEANU 1995; KRISTIANSEN 1996; MARASZEK 1998; VANDKILDE 1998; WEISS 1999; BRADLEY 2000; METZNER-NEBELSICK 2003; HANSEN 2005; MARASZEK 2006; NEUMANN 2015; VACHTA 2016.

⁶⁹ A Mediterráneumon kívüli európai térség néhány szakrális építményének rekonstrukciója: HARDING 2000, 308–312, Fig. 9.1.

20. kép. Leánymező-dűlő. 1-11. Bronzkori kerámia; 12-15. Kora vaskori kerámia
 Fig. 20. Leánymező findspot. 11-11. Bronze Age sherds; 12-15. Early Iron Age sherds

21. kép. Leánymező-dűlő. Kora vaskori kerámia
 Fig. 21. Leánymező findspot. Early Iron Age sherds

22. kép. A bogrács és környezete
Fig. 22. The cauldron and its landscape

23. kép. Erdőszentgyörgy/Sângeorgiu de Pădure. A restaurált bronzbogrács

Fig. 23. Sângeorgiu de Pădure. The restored bronze cauldron from Sângeorgiu de Pădure

güket mindenekelőtt a felkínált tárgyak jelzik.⁷⁰ Ezáltal a bronzok a kiválasztott táj különleges szerepét és jellegét képesek jelölni. A tájat két szempont szerint lehet osztályozni: mindenekelőtt a természetes tér és a topográfia geometriai, esztétikai és minőségi szempontból eltérő régiókat hozhat létre, ezenkívül pedig az ember különféle töltettel és jelentéssel látja el ezeket a tereket. Nem szokatlan, hogy a táj jelentéstartalmát és a mentális felfogást természeti vonásokkal ötvözik, ezáltal a hegyek és folyók természetes területi és mentális határvonalakká vagy átmeneti övezetökké alakulhatnak át.⁷¹

A rituális gyakorlatok számára kijelölt térnek nem feltétlenül volt hétköznapi jelentősége,

azonban lényeges helyet foglalt el a közösség életében jól kijelölt határokkal, tartós normákkal, amelyek cselekedet és ismétlés révén állandóan jelen voltak.⁷² Minden helynek megvan a sajátossága, amelyet egyedi jelentőség és nem feltétlenül természeti adottság alapján választanak ki.⁷³ A kincsleletek szerkezetéhez, állapotához és a tárgyak elhelyezési módjához hasonlóan az elrejtés helyét jól választották és szervezték meg. Minden egyes szegmens egy olyan ismerethalmazra alapult, amely az európai bronzkor társadalmi hálózatában jelen volt. Ezáltal a fémleletek jobb rálátást biztosítanak a környező területre, különleges horderővel ruházzák fel a tájat, megkülönböztetve azt más hasonló helyektől.⁷⁴

⁷⁰ KNEISEL 2013, 178–179.

⁷³ FONTIJN 2008a, 87–88; FONTIJN 2012, 49; HANSEN 2012, 39; SCHOLZ 2012a, 71.

⁷⁴ HANSEN 2008, 300–311.

⁷⁰ FONTIJN 2008b, 76–77.

⁷¹ FONTIJN 2002, 265–267; BALLMER 2010b, 125–126.

Egy változó közösségek által elfoglalt környezetben a teret talán szándékosan vagy éppen mara-
dandóan monumentális jelleggel ruházzák fel.⁷⁵ A deponálásra kiválasztott régiót nem feltétlenül a környezet egyik központi eleme alapján kellett megszervezni.⁷⁶ Annak ellenére, hogy a hasonló terek fizikailag nem korlátozottak, a felfogás szempontjából elkülönülnek a profán világtól⁷⁷ és a hétköznapi időtől,⁷⁸ társadalmi folyamatok és emberi interakciók alapján szerveződnek,⁷⁹ amelyeket gyakran tárgyak kísérnek, vagy tárgyakkal hajtanak végre (22. kép).⁸⁰ Azon cselekmények kontextusában, amelyeknek részét képezik, a deponált tárgyakat aktív szereplőként is lehet értelmezni, ugyanis a bronztárgyak nemcsak *képviseltek* valamit, hanem *cselekedtek*, *eredményeztek* is valamit.⁸¹ Az, hogy egyes tárgyakat távol tartottak egyéb tárgytól (lásd a szelektív deponálást vagy éppen a kincsleletek és a sírok fémmellékletei közti különbséget), azt is jelezheti, hogy e darabok nemcsak egyszerű tárgyak, hanem különleges tartalommal rendelkező kellékek voltak.⁸² Nagyon jó példa erre a Kis-Szamos völgye, ahol a modern GIS térképezés adta lehetőségek segítségével (Thiessen-Polygone és Cost-Surface-Analyse) eltérő késő bronzkori közösségek régióit és befolyási övezeteit sikerült kimutatni. A leletegyütteseket rendszerint e régiók határvidékein, illetve a településcsoportosulások peremterületein helyezték el.⁸³

A tájnak közösségépítő ereje is van, továbbá nagyon fontos szerepet játszik a társadalmi cselekvésben és kapcsolatokban. Az, ahogyan a fémtárgyakat időben és térben manipulálják, előre meghatározott viselkedésről tanúskodik, amely csakis a rituálé segítségével érthető meg. Ez rendszerint ismételhető és tudatosan ismétlik, amelynek jelentősége csakis egy társadalmi és/vagy vallási közegben kereshető.⁸⁴ A táj ugyanakkor a kollektív memória kialakulásához és megerősítéséhez is hozzájárul, ami a deponáláshoz szükséges kulturális keretet biztosított.⁸⁵ Ez a kulturális memória bizonyos esetekben szűk régióban többszörös, egymást követő deponálást

eredményez, olykor hosszabb időszakon keresztül. Egy sokatmondó példa a szlovákiai Nemecká, ahol négy különböző kincsleletben összesen 43 tárgyat ástak el két vagy három kronológiai fázison keresztül, a HaA2/B1–HaB2/B3 között. A lényeges időrendi különbségek ellenére a négy együttest egy vonalban rejtették el egymástól mindössze 25 m-re, meggyőzően szemléltetve a hagyomány és a deponálásra kijelölt táj fontosságát.⁸⁶ Hasonlóra példa a szentes-nagyhegyi településen feltárt négy nagyméretű, a HaA1 és HaB2 közti időszakból származó depó és számos szórvány is.⁸⁷

Az erdőszentgyörgyi lelőhely esetében hasonló felvetés csak akkor állná meg a helyét, ha azt szélesebb körben vizsgálnánk, a néhány évszázaddal korábbi vadászdepóval (BzD), az erdőszentgyörgyi II. (HaA2/B1) kincslelettel, valamint a bogrács szűkebb és tágabb környezetében előkerült, olykor keltezésben és formában közelálló szórványokkal együtt (19. kép).⁸⁸ E feltevés megkövetelné, hogy minden egyes bronztárgyat szándékos elrejtésként értelmezzünk. Megbízható adatok hiányában egy ilyen jellegű általános következtetés nem lenne helyénvaló. Egy mikrorégió deponálási gyakorlatának, a leletek sűrűsödésének nagyobb időintervallumon belüli változásait azonban más területeken is megfigyelték.⁸⁹ Szigorúan a bográcsot és a mellette előkerült, vele egyező időrendi és tipológiai besorolású leletegyütteseket tekintve a többszörös deponálásra szánt idő és tér lényegesen csökken. Mind a természetes, mind a mesterséges „jelzők” hiányában ehhez hasonló helyeket csak is beavatott ismeretek alapján lehetett azonosítani, amelyek inkább képzeletbeli tájakat és múltbeli cselekedetek megismétlésének vágyát képviselték.⁹⁰

Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy a Kis-Küküllő bal partján valószínűleg két eltérő, de nem távoli időszakban két földvárát (Leánymező és Senyevára) emeltek, a folyó jobb partja fölött emelkedő domboldalakon pedig számos bronz

⁷⁵ BARBER 2001, 165.

⁷⁶ FONTIJN 2012, 62–63; HANSEN 2013, 158.

⁷⁷ DERKS 1998, 133.

⁷⁸ ELIADE 2005, 21.

⁷⁹ NEUMANN 2010, 242; FALKENSTEIN 2012, 94–96; SCHOLZ 2012b, 154; BRADLEY 2015, 23–24; NEUMANN 2015, 58–64.

⁸⁰ THOMAS 1996; NEUMANN 2010, 238–240.

⁸¹ BALLMER 2015, 69–71.

⁸² FONTIJN 2008a, 89.

⁸³ MOLNÁR–NAGY–IMECS 2013, 226, Karte 22–23.

⁸⁴ METZNER–NEBELSICK 2003, 100.

⁸⁵ CONNERTON 2006; HANSEN 2008, 292–293; VAN DYKE 2008; BALLMER 2010a; SCHOLZ 2012a, 71; SCHOLZ 2012b, 155; HANSEN 2016.

⁸⁶ OŽDÁNI 2009, 17–30, Obr. 3. A négy depót 50 m-re dél-dél-nyugatra ásták el az erődítmény földsáncától, a településen kívül.

⁸⁷ V. SZABÓ 2016, 198–199.

⁸⁸ Lásd *A környék további bronzleletei* c. alfejezetben bemutatott tárgyakat.

⁸⁹ Hollandia: FONTIJN 2008b, 75–76, 78–80, Fig. 3 és 4. A kelet-alpi régió: NEUMANN 2014, 8–12, Fig. 6–9; NEUMANN 2015, 201–238, kilenc deponálási mikrorégióval a Pó és a Duna között.

⁹⁰ FONTIJN 2008a, 100–101; FONTIJN 2011, 441.

szórványlelet és három-öt leletegyüttes bukkant elő. Így felvethető az a lehetőség, hogy Erdőszentgyörgy közelében, a Kis-Küküllő völgyében két eltérő tájhasználattal számolhatunk. A fenti-ekben tárgyalt bogrács és a vele egyidejű bronzleletek szempontjából kivételes jelentőséggel bír a második régió, amely szakrális⁹¹ vagy legalábbis különleges övezetként jelenik meg, és amely elhatárolódik a hétköznapi (földvár) és az egyelőre nem azonosított halotti tájtól.⁹² A két utóbbi szférát a régészeti hagyaték alapján könnyebb megjelölni, az érintetlen, természetes szakrális táj és az átmeneti terek azonban nehezen megfoghatók.⁹³ Ezek értelemszerűen természeti elemekkel is kapcsolatba hozhatók: hegycsúcsok, barlangok, mocsarak, folyók stb.⁹⁴ Az ilyen tájak nagy területeken nem egységesek, hanem lokális hagyományok által meghatározott mikrozónák jegeit hordják magukon, sőt időben változnak és fejlődnek.⁹⁵ Ha a bronzkori közösségeknek létezett egy „szakrális táj” koncepciója, meglehet, hogy ez nemcsak a tér egyetlen elkülönült részére összpontosult, hanem magában foglalta az ideológiailag specifikus régiókat, mint a megváltoztatott temetőszférát vagy az érintetlen deponálási helyeket.⁹⁶

Hasonló tagolásokat nemcsak a hétköznapi és a rituális táj között hajtottak végre, hanem a szakrális tér keretén belül is. A lelőhelyek, de főként a deponált tárgyak alapján a szakrális teret a nemek szerint is megkísérelték felosztani, ezáltal a két fél közti erőviszony egyensúlyozását sugallva.⁹⁷ Hasonlóképpen vizsgálat részét képezte azon elmélet, miszerint eltérés létezik a különböző vizes környezetek között. Egyrészt a folyók, másrészt a mocsarak, lápok és kis patakok különféle jelentéstartalommal rendelkezhetnek.⁹⁸ Délkelet-Angliában sikerült kimutatni, hogy a táj használatában eltérő eljárásban részesítették a különböző bronztípusokat, ugyanis az ékszere-

ket külön ásták el, az aranytárgyakat tartalmazó kincsleleteket félreeső helyekre deponálták, mindig a hétköznapi vagy a településekhez rendelt szférán kívül.⁹⁹

A fenti szempontok figyelembevételével Erdőszentgyörgy határa teljesen új fényben tárul elénk. A Kis-Küküllő völgye valószínűleg fontos szerepet játszott a bronzkori táj megszervezésében, egyfajta képzeletbeli határt jelezhetett. A jobb partja fölött emelkedő dombok bronztárgyak elrejtésének „közkedvelt” helyei voltak. Ezek a magaslatok a völgy kiterjedt részére jó rálátást biztosítottak, ugyanakkor édesvízi patakokban és forrásokban sem szűkölködtek. Eddigi ismereteink alapján a folyó bal oldalát – a két településsel és nagyon kevés szórvánnyal – tekinthetjük a hétköznapi régióknak.

Összegzés

A 2009-ben talált bronzbogrács (23. kép) és a depó/depók viszonya továbbra is tisztázatlan. Nem jelenthető ki egyértelműen, hogy a három részben megtalált bronztárgyak egyazon kincshez tartoznak. Azonban az új edény és a többi tárgy nagyon szoros kronológiai és tipológiai kapcsolatokat mutat. Jelenlegi ismereteink alapján az új bográcsot szórványleletként, pontosabban szórványdeponálásként kell kezelnünk, hiszen közvetlenül nem lehet a múlt század elején előkerült bronzokhoz kötni. Ez utóbbiak pontos lelőhelye továbbra is kérdéses marad, a 2009-es kutatások során mindössze a hozzávetőleges előkerülési helyet sikerült beazonosítani. Tisztázásra szorul, hogy az 1904-ben és 1928-ban megtalált együtteseket milyen indokok alapján kezelték egységes és zárt leletként.

A „Cseh oldala” dülő leleteinek értelmezésére következképp két lehetőség kínálkozik: 1. három eltérő, egymást követő deponálás emlékei, amelyek azonban időben és kivitelezésben nagyon közel állnak egymáshoz; 2. egyetlen bronzdepó három különböző időpontban megtalált maradványai. A tipo-kronológiai sajátosságokat figyelembe véve ez utóbbi feltételezés tűnik a legvalószínűbbnek, azonban a döntő régészeti bizonyítékok hiányoznak. Az európai¹⁰⁰ és az

⁹¹ A kifejezés teljes mértékben nem állja meg a helyét, mivel a szakrális és a profán közti elhatárolás csakis az anyagi kultúra alapján a modern társadalom alkotása is lehet: NEUMANN 2010, 237–238, a régebbi szakirodalommal. Ugyanakkor egyazon hely a szakrális és a profán szférához is tartozhatott, ami a helyzettől függően bizonyos értelmet kaphatott: BRADLEY 2003, 11–12; HANSEN 2008, 302.

⁹² FONTIJN 2008b; HANSEN 2008, 308; NEUMANN 2014, 9–10.

⁹³ BALLMER 2010a, 193–199, Tab. 1; BALLMER 2010b, 125; NEUMANN 2010, 242.

⁹⁴ A közép-európai késő bronzkor időszakából számos leletegyüttes földvárakból származik. Lásd DIEMER 1995; SALÁŠ 1997; V. SZABÓ 2016.

⁹⁵ BRADLEY 2000, 51.

⁹⁶ FONTIJN 2011, 442.

⁹⁷ TORBRÜGGE 1970, 120; KUBACH 1980; HANSEN 2013, 166–172.

⁹⁸ FONTIJN 2008a, 97–98.

⁹⁹ YATES–BRADLEY 2010; BRADLEY 2015, 23–24.

¹⁰⁰ Sokatmondó ebben a tekintetben a Bullenheimer Berg földvár, amelynek területén több mint 25 kincslelet került elő (DIEMER 1995; BRAUN 1998; HAGL 2008) vagy a felső-ausztriai Traun folyó völgyében megtalált 37 leletegyüttes (WINDHOLZ-KONRAD 2012). Más közép-európai példák: HANSEN 2008, 302; OŽDANI 2009; HANSEN 2012, 41–42; VACHTA 2012; VACHTA 2016, 97–106. Közeli területet illetően lásd V. SZABÓ 2016, 172–186.

erdélyi¹⁰¹ bronzkorban nem szokatlan a többszörös deponálás gyakorlata. Rendszerint ezek az ismételt elrejtések szűkebb időintervallumra sorolhatók be, de természetesen léteznek példák, amikor a leletek hosszabb időszakról tanúskodnak. Jelen esetben a deponálás menetétől függetlenül a rendelkezésre álló időkeret rendkívül szoros.

Mindenekelőtt a „Cseh oldalán” előkerült tárgyakat, pontosabban az egyazon horizonthoz tartozó darabokat (a két depó és az új bogrács) vizsgálva megállapítható, hogy főként a tokos füles baltákon kétségtelen használati nyomok vannak. Több bronzedényt eleve töredékesen ástak el, köztük a fentiekben bemutatott bográcsot is. Feltételezhető tehát, hogy néhány tárgyat elrejtés előtt még használtak, és csupán „életük” egyik pontján választották ki őket, majd váltak adománnyá, azaz nem rendelkeztek előre meghatározott különleges jelentőséggel – ezt csak a későbbiekben, egy meghatározott pillanatban nyerték el. Az edényt szájával lefele ásták el, így az elveszítette alapvető hétköznapi rendeltetését. Ezáltal a deponálást egyedi tartalommal ruházták fel, amely eltávolítja a mindennapi szférából, és a szakrális zóna felé mozdítja el.¹⁰² A HaB fázisban a fémedények individualizálásának lehetünk tanúi. Jobb megtartásúak, szándékosan nem roncsolják, néha viszont szimbolikusan használhatatlanná teszik őket. A közösségeken belüli jelentőségüket és szerepüket az is jelzi, hogy számuk más periódushoz és más típushoz viszonyítva növekszik, virágkorukat a HaB1–B2 periódusban érik el.¹⁰³

Az Erdőszentgyörgy határában újonnan előkerült bronzbogrács tovább növeli a lelőhely fontosságát. Deponálási formától függetlenül egy bronzkori fémedény jelentősége nem elhanyagolandó. Ezen tárgyak kapcsolata más típusú bronzokkal, egyúttal szerepük a közösségek életében kivételes volt. Erdőszentgyörgy szűkebb környezetét és egyben a Kis-Küküllő völgyét a jövőben érdemes alapos és változatos vizsgálat tárgyává tenni, hogy a fentiekben megemlített összes régészeti jelenség minél tisztábban leírható legyen.¹⁰⁴

¹⁰¹ Idesorolható a több mint 100 bronz és kerámia deponálása az Igric (Igrița) barlangból (EMÖDI 1980), a két bikáczfalvi (Bicaz) raktárlelet (KACSÓ 2015, 251–254), esetleg a két oláhtótfalusi (Sárbi I, III) „Valea Popii” dűlőn előkerült depó (SOROCEANU 1995, 73).

¹⁰² SOROCEANU 2005, 401.

¹⁰³ SOROCEANU 2008, 268–269.

¹⁰⁴ Köszönettel tartozom Tudor Soroceanunak a tanulmány lektorálásáért, V. Szabó Gábornak, Florin Gogáltannak, Németh E. Ritának, Nagy József Gábornak és Nagy Szabolcsnak szakmai útbaigazításukért, valamint Coralia Crișannak az angol nyelvű szöveg korrektúrázásáért.

KATALÓGUS

Az erdőszentgyörgyi I. kincslelet Erdélyi Történelmi Múzeumban őrzött, 1904-ben talált darabjai

1. *Tokos véső* (9. kép 1). Ép. Pereme enyhén vastagított, egyenes. A perem alatt az egyik oldalon kettő, a másikon három vízszintes bordadisz. A véső oldalain Y alakú bordadisz, amelyeket oldalanként további két-két párhuzamos, függőleges, felső végükön egyenletesen kihajló borda vesz közre. A véső hosszanti metszetében ék alakú. A tokos rész tisztán elválik a pengétől, ez utóbbinak párhuzamos oldalai vannak és egyenes, lekerekített sarkú éle. Szépen megmunkált, az öntési varratot keskeny oldalairól kalapálással távolították el. Az élen enyhe használati nyomok. Felületén világos szürkés-zöldes patina. Hosszúság: 10,3 cm; perem szélessége: 2,2 cm; él szélessége: 1,3 cm; súly: 106 g. Ltsz. I.4826.

2. *Tokos füles balta* (9. kép 2). Ép. Pereme egyenes, vastagított. Szélei egyenletesen görbülnek, a penge trapéz alakú, az él kiszélesedő és ívelt, sarkai hegyesek. Az öntési varratot keskeny oldalairól kalapálással próbálták eltávolítani, azonban ez teljes mértékben nem sikerült. A balta fülének felső szegletén az öntési csap maradványa; élen használati nyomok figyelhetők meg. Felületén szürkés-zöldes patina. Hosszúság: 8,9 cm; perem szélessége: 2,9 cm; él szélessége: 5,3 cm; súly: 194 g. Ltsz. I.4810.

3. *Tokos füles balta* (9. kép 3). Ép. Pereme egyenes, alatta három párhuzamos, megkopott bordadisz. A balta keskeny oldalai aszimmetrikusan ívelnek az élig, amely enyhén görbített, sarkai lekerekítettek. A penge belső sarka befele húzott. Az élen több sérülési nyom látható, amelyek őskori használatról tanúskodnak. A balta keskeny oldalain és a peremen az öntési varratot kalapálási nyomokkal egyengették, azonban nem sikerült teljesen eltávolítani. A fül alatt az öntési varrat teljes egészében megmaradt. A balta felületén világos szürkés-zöldes patina, a pengén modern karcolási nyomok is vannak. Hosszúság: 10,2 cm; perem szélessége: 2,8 cm; él szélessége: 4,8 cm; súly: 226 g. Ltsz. I.4818.

4. *Tokos füles balta* (9. kép 4). Ép. Pereme egyenes, vastagított, alatta három párhuzamos, megkopott bordadisz. Szélei egyenletesen görbülnek, éle kiszélesedő, ívelt, sarkai hegyesek. A penge belső sarka enyhén befele húzott. Élen alig kivehető ütési nyomok. Füle befele hajlított, ugyancsak egy ütés miatt. Az öntés nyomait kalapálással próbálták eltávolítani, a balta belső szélén nagyobb sikerrel, mint a külsőn, ahol a varrat még jól látható. A fül és perem találkozásánál az öntési csap maradványa látható. Felületén világos szürkés-zöldes patina. Hosszúság: 9,1 cm; perem szélessége: 2,8 cm; él szélessége: 5,1 cm; súly: 206 g. Ltsz. I.4809.

5. *Tokos füles balta* (10. kép 1). Ép. Pereme egyenes, vastagított. Mindkét oldalát reliefben kialakított árkados dísz tagolja, végei a penge sarkáig ívelnek. Keskeny oldalai egyenletesen szélesednek, pengéje trapéz alakú, éle enyhén kiszélesedő és ívelt, sarkai hegyesek. A peremhez viszonyítva az él kissé átlósan kialakított. Élen használati nyomok. Szépen megmunkált, az öntési varratot kalapá-

lással próbálták eltávolítani, azonban ez csak részben sikerült. A varrat a fül alatt is megmaradt. Felületén világos szürkés-zöldes, rossz megtartású patina. Hosszúság: 9,9 cm; perem szélessége: 2,8 cm; él szélessége: 4,8 cm; súly: 206 g. Ltsz. I.4814.

6. *Kisméretű tokos füles balta* (10. kép 2). Ép. Pereme egyenes, vastagított. Alatta két párhuzamosan futó borda. Mindkét oldalát reliefben kialakított árkádós dísz tagolja, amelyeknek végei a penge sarkáig ívelnek. Pengéje trapéz alakú, éle enyhén kiszélesedő és ívelt, sarkai lekerekítettek. Élén használati nyomok. Felületesen megmunkált, az öntési varratot meg sem próbálták eltávolítani, mindössze a használat miatt figyelhető meg egy gyenge kopásfelület. A fül alatt a varrat teljes egészében megmaradt. Felületén világos szürkés-zöldes, rossz megtartású patina, amelyet a pengén helyenként modern karcolások távolítottak el. Hosszúság: 8,9 cm; perem szélessége: 2,8 cm; él szélessége: 4,8 cm; súly: 228 g. Ltsz. I.4817 lsz.

7. *Tokos füles balta* (10. kép 3). Ép. Pereme egyenes, vastagított, bordázott. Alatta három párhuzamosan körbefutó borda. Mindkét oldalát reliefben kialakított árkádós dísz tagolja, amelyeknek végei a penge sarkáig ívelnek. Keskeny oldalai egyenletesen szélesednek, pengéje hosszúság trapéz alakú, éle enyhén kiszélesedő, alig ívelt, sarkai hegyesek. Élén intenzív használati nyomok. Felületesen megmunkált, az öntési varratot kalapálással próbálták eltávolítani, azonban ez csak részben sikerült. A fül alatt a varrat épen megmaradt. Felületén világos szürkés-zöldes, rossz megtartású patina, helyenként az élő korrózió is megjelent. Hosszúság: 10,8 cm; perem szélessége: 2,7 cm; él szélessége: 4,6 cm; súly: 228 g. Ltsz. I.4815.

8. *Tokos füles balta* (10. kép 4). Pereme egyenes, vastagított, haránt irányú párhuzamos bordákkal. A perem alatt három párhuzamosan körbefutó, keskeny borda. Mindkét oldalát reliefben kialakított árkádós dísz tagolja, amelyeknek végei a penge sarkáig ívelnek. Keskeny oldalai szinte párhuzamosan nyúlnak az élig, amely hirtelen kiszélesedik, ívelt, sarkai hegyesek. A penge belső sarka kissé befele húzott. Élén mérsékelt használati nyomok. Nagyon szépen megmunkált, az öntési varratot kalapálással távolították el. Mindössze a fül külső felületén és a fül alatt látható még az öntési varrat. Felületén világos szürkés-zöldes, rossz megtartású patina, modern karcolási nyomokkal. Hosszúság: 9,8 cm; perem szélessége: 2,4 cm; él szélessége: 5,1 cm; súly: 246 g. Ltsz. I.4816.

9. *Tokos füles balta* (11. kép 1). Ép. Pereme egyenes, bordázott. A perem alatt három párhuzamos bordadísz. A balta keskeny oldalai szimmetrikusan görbülnek az élig, amely enyhén ívelt, sarkai hegyesek. A penge trapéz alakú. Szépen megmunkált, a balta keskeny oldalain az öntési varratot kalapálási nyomokkal egyengették, a fül alatt és a bordák találkozásánál kevésbé eldolgozott. Az élen intenzív őskori sérülésnyom. Felületén világos szürkés-zöldes, rossz megtartású patina, helyenként az élő korrózió is megjelent. Hosszúság: 10,1 cm; perem szélessége: 3,2 cm; él szélessége: 4,9 cm; súly: 252 g. Ltsz. I.4807.

10. *Tokos füles balta* (11. kép 2). Ép. Pereme egyenes, vastagított. A perem alatt két párhuzamos, csak a két szélesebb oldalon kialakított borda. Oldalain kettős, párhuzamos, felső végükön kifele hajló bordadísz. Az öntési varratot kalapálással próbálták simítani, a fül alatti rész és a perem még az öntés maradványait hordozza. Az éle mentén őskori használati nyomok. A fület is nagy valószínűséggel az őskorban hajlíthatták be egy nagyobb ütéssel, amely nemcsak a balta teste irányában, hanem egyik oldala felé is torzítja a fület. Felületén világos szürkés-zöldes, rossz megtartású patina. Hosszúság: 10,1 cm; perem szélessége: 3,1 cm; él szélessége: 5 cm; súly: 242 g. Ltsz. I.4819.

11. *Tokos füles balta* (11. kép 3). Ép, teste karcsú. Pereme egyenes, vastagított. Pereme alatt masszív körbefutó borda, továbbá egyik oldalán három, másik oldalán négy vízszintes borda. A balta két oldalán kialakított bordadíszek nem egyformák, nem szimmetrikusak, ami két eltérő öntőforma használatáról tanúskodik, de összeillesztésük nem mutat függőleges eltolódást. Egyik oldalán a jellegzetes Y bordás kialakítás figyelhető meg, amelyet oldalanként két-két párhuzamos, függőleges, felső végükön kifele görbülő bordadísz vesz közre. A másik oldal a patina rossz megtartása miatt nehezebben leírható, itt mindössze négy függőleges borda alsó végződése látható, ami két-két kifele ívelő függőleges bordára enged következtetni. A penge és a balta tokos része tisztán elválík egymástól. A penge trapéz alakú, belső sarka befele húzott. Az él kiszélesedő és mérsékelt ívelt, sarkai hegyesek. Felületesen megmunkált, az öntési varratokat kalapálással próbálták simítani, a keskeny oldalakon azonban épen megmaradtak. A fül felső felén az öntési csap maradványa. Az éle mentén őskori használati nyomok, a hosszanti metszete mentén a penge enyhén görbült. Felületén világos szürkés-zöldes, rossz megtartású patina. Hosszúság: 9,4 cm; perem szélessége: 2,7 cm; él szélessége: 4,9 cm; súly: 174 g. Ltsz. I.4813.

12. *Tokos füles balta* (11. kép 4). Ép, kisméretű. Pereme egyenes, vastagított. A perem alatt három párhuzamosan kialakított körbefutó borda. Oldalain kettős, párhuzamosan elhelyezett, felső végükön kifele hajló bordadísz. A penge trapéz alakú, belső sarka befele húzott, az él enyhén ívelt, sarkai hegyesek. Felületesen megmunkált, a kalapálással lapított öntési varratok jó megtartásúak. A fül alatti részt és a peremet nem simították. Az élen csekély mértékű használati nyomok. Felületén világos szürkés-zöldes, rossz megtartású patina. Hosszúság: 8,5 cm; perem szélessége: 3,3 cm; él szélessége: 4,7 cm; súly: 204 g. Ltsz. I.4821.

13. *Tokos füles balta* (12. kép 1). Ép, karcsú testű. Pereme egyenes, vastagított. Keskeny oldalai egyenletesen görbülnek az élig, amely túlzottan kiszélesedik, egyenes és hegyes sarkokkal. A pengének trapéz alakja van, hosszanti metszetében keskeny kiképzésű, tisztán elválík a tokos résztől. A penge oldalai bordaszerű szélekkel vannak ellátva, amelyek a fül alsó részének magasságában a balta keskeny oldalain egyesülnek. Szépen megmunkált, az öntési varratot szinte teljes mértékben, még a fül alatt is eltávolították, mindössze a perem széle mutat öntésre utaló nyomokat. Az élen mérsékelt őskori használati nyomok figyelhetők meg. Felületén világos szürkés-zöldes patina. Hosszúság: 8,5 cm; perem szélessége: 2 cm; él szélessége: 5,2 cm; súly: 94 g. Ltsz. I.4811.

14. *Tokos füles balta* (12. kép 2). Az előzőhöz hasonló ép, karcsú testű. Pereme egyenes, vastagított. Keskeny oldalai egyenletesen görbülnek az élig, amely túlzottan kiszélesedik, egyenes és lekerekített sarkokkal rendelkezik. A pengének trapéz alakja van, hosszanti metszetében ék alakú. Felületesen megmunkált, az öntési varratok enyhe kalapálási nyomokat mutatnak, azonban nem távolították el őket. A perem és a fül belső görbülete is egyenlőtlen ilyen szempontból, a fül felső részén az öntési csap maradványai láthatók. Az élen modern csiszolási nyomok, amelyek eltüntették az esetleges őskori használat nyomaait. Felületén világos szürkés-zöldes patina, helyenként modern kopási felületekkel. Hosszúság: 8,3 cm; perem szélessége: 2,2 cm; él szélessége: 4,3 cm; súly: 94 g. Ltsz. I.4828.

15. *Tokos füles balta* (12. kép 3). Ép, karcsú testű. Pereme egyenes, vastagított. A perem alatt két párhuzamos, alig észrevehető bordadísz. Keskeny oldalai egyenletesen görbülnek az élig, amely túlzottan kiszélesedik, ívelt, sarkai hegyesek. A penge homorú oldalú trapéz. A balta hosszanti metszetében ék alakú. Szépen megmunkált, az öntési varratot szinte teljes mértékben eltávolították a peremről és a fül külső felületéről is, mindössze a fül belső felén láthatók még öntésre utaló nyomok. Az élen látható ütések intenzív őskori használatról tanúskodnak. Felületén világos szürkés-zöldes, helyenként rossz megtartású patina, modern karcolási nyomokkal. Hosszúság: 8,1 cm; perem szélessége: 2,4 cm; él szélessége: 4,6 cm; súly: 88 g. Ltsz. I.4829.

16. *Tokos füles balta* (12. kép 4). Ép, karcsú, enyhén nyomott testű. Pereme egyenes, vastagított. A perem alatt két párhuzamos bordadísz. Keskeny oldalai egyenletesen görbülnek az élig, amely túlzottan kiszélesedik, ívelt, sarkai hegyesek. A penge homorú oldalú trapéz. A balta hosszanti metszetében ék alakú. A fül a balta testéhez viszonyítva nagyméretű, alsó vége szinte a balta közepéig, azaz a pengéig nyúlik. Aránylag szépen megmunkált, az öntési varratot csaknem teljes mértékben eltávolították, mindössze a fül belső felén és a peremen láthatók még öntésre utaló nyomok. Az élen lévő ütések intenzív őskori használatról tanúskodnak. Élének egyik sarka is kopott/törött. Felületén világos szürkés-zöldes, helyenként rossz megtartású patina. Hosszúság: 8,8 cm; perem szélessége: 2,6 cm; él szélessége: 5,4 cm; súly: 128 g. Ltsz. I.4827.

17. *Tokos füles balta* (12. kép 5). Ép, karcsú testű. Pereme egyenes, vastagított. A perem alatt két párhuzamosan körbefutó bordadísz. Oldalain kettős, párhuzamos, felső végükön kifelé hajló bordadísz. A 16. darabhoz hasonlóan a fül a balta testéhez viszonyítva aránytalanul hosszú. Keskeny oldalai egyenletesen görbülnek az élig, amely feltűnően kiszélesedik, ívelt, sarkai hegyesek. A penge homorú oldalú trapéz, hosszanti átmetszetében keskeny és ék alakú, tisztán elkülönülve a balta tokos részétől. Felületesen megmunkált, az öntési varratot a belső keskeny oldalon eltávolították, a külsőn nem. Az öntési felület a peremen is egyenlőtlen. Hosszanti metszetben a két öntőforma egymáshoz viszonyított, csekély, függőleges eltolódása is megfigyelhető. Az őskorban gyakran használták. Felületén világos szürkés-zöldes patina, modern

kopási nyomokkal. Hosszúság: 8,2 cm; perem szélessége: 2,4 cm; él szélessége: 4,8 cm; súly: 110 g. Ltsz. I.4822.

18. *Tokos füles balta* (13. kép 1). Ép, kisméretű, karcsú testű. Pereme egyenes, vastagított. A perem alatt három párhuzamosan körbefutó bordadísz. Oldalain két-két párhuzamos, mindkét végükön kifelé hajló bordadísz. Keskeny oldalai egyenletesen görbülnek az élig, amely kiszélesedő, ívelt, sarkai hegyesek. Pengéje trapéz, a balta hosszanti átmetszetében ék alakú. Szépen megmunkált, az öntési varratot teljesen eltávolították, még a fül belső felén is alig észrevehető. Hosszanti metszetben a két öntőforma egymáshoz viszonyított, csekély, függőleges eltolódása figyelhető meg. Az élen feltételezhető őskori használat nyomai. Felületén világos szürkés-zöldes, helyenként rossz megtartású patina. Hosszúság: 7,3 cm; perem szélessége: 1,8 cm; él szélessége: 4 cm; súly: 68 g. Ltsz. I.4825.

19. *Tokos füles balta* (13. kép 2). Ép, kisméretű, karcsú testű. Pereme egyenes, vastagított. A perem alatt három, alig látható, párhuzamosan körbefutó bordadísz. Oldalain alig látható két-két párhuzamos, mindkét végükön kifelé hajló bordadísz. Keskeny oldalai egyenletesen görbülnek az élig, amely kiszélesedő, ívelt, sarkai hegyesek. Pengéje trapéz, a balta hosszanti átmetszetében ék alakú. Szépen megmunkált, az öntési varratot csaknem teljes mértékben eltávolították, mindössze a perem felületének egyenlőtlensége és a fül felső részén megfigyelhető öntési csapmaradvány utal a metallurgiai folyamatokra. Az élen őskori használat nyomai. Felületén világos szürkés-zöldes, helyenként rossz megtartású patina. Hosszúság: 7,7 cm; perem szélessége: 1,9 cm; él szélessége: 4,8 cm; súly: 88 g. Ltsz. I.4824.

20. *Tokos füles balta* (13. kép 3). Ép, kisméretű, karcsú testű. Pereme egyenes, vastagított. A perem alatt három párhuzamosan körbefutó bordadísz. A balta oldalain az Y alakú bordadísz oldalként további két-két párhuzamos, függőleges, felső végükön egyenletesen kihajló borda veszi közre. Keskeny oldalai egyenletesen görbülnek az élig, amely jelentősen kiszélesedő, ívelt, sarkai hegyesek. A penge homorú oldalú trapéz, a balta hosszanti átmetszetében ék alakú. Felületesen megmunkált, habár az öntési varratot kalapálással lapították, teljes eltávolításuk nem sikerült. Az élen feltételezhető őskori használat nyomai. Felületén világos szürkés-zöldes, helyenként rossz megtartású patina. Hosszúság: 7,9 cm; perem szélessége: 2,1 cm; él szélessége: 4,9 cm; súly: 86 g. Ltsz. I.4823.

21. *Tokos füles balta* (13. kép 4). Ép, nagyméretű, súlyos megtartású tokos füles balta. Pereme egyenes, bordázott, vastagított. A perem alatt három párhuzamosan körbefutó bordadísz. A hosszúkás test keskeny oldalai egyenletesen görbülnek az élig, amely kiszélesedik, egyenes és hegyes sarkokkal. A pengének trapéz alakja van, hosszanti metszetében keskeny, ezáltal tisztán elválik a tokos résztől. A penge belső sarka enyhén befele húzott. A balta oldalain a bordaszerű szélek egyrészt a fül külső széleire, másrészt a legalsó vízszintes bordába futnak. Szépen megmunkált, az öntési varratot szinte teljes mértékben eltávolították, még a fül alatt is, mindössze a perem széle

mutat öntésre utaló nyomokat. Az él intenzív használatról tanúskodik. Felületén világos szürkés-zöldes, helyenként rossz megtartású patina. Hosszúság: 14,2 cm; perem szélessége: 2,7 cm; él szélessége: 5,7 cm; súly: 324 g. Ltsz. I.4837.

22. *Lószerzám* (14. kép 1). Ép, három egymásba kapcsolt, kerek átmetszetű karikából és a két szélsőre felfogott három-három csüngőből áll. A csüngők egyik vége gyűrűs kiképzésű, másik végük félhold alakú. A csüngők szárának közepén, mindkét oldalukon lapos bordadíz fut, amely a félholdas részen kettéválik, és a csüngő végének két sarkáig húzódik. A karikák felületén ismételt kalapálási nyomok, emiatt a rúd metszete és vastagsága változó: helyenként kerek, máshol ovális vagy éppen lekerekített sarkú négyszögű metszetű. A csüngőket nagy valószínűséggel egyazon öntőformában öntötték. A tárgy felületén világos szürkés-zöldes, helyenként rossz megtartású patina. A karikák külső átmérője: 5 cm; belső átm.: 3,5 cm; csüngők hosszúsága: 6,1 cm; csüngők karikás végének külső átm.: 2,9 cm; csüngők karikás végének belső átm.: 1,9 cm, csüngők félholdas végének szélessége: 2,7 cm; súly: 236 g. Ltsz. I.4839.

23. *Karperectoredék* (14. kép 2). Lapos, három hosszanti bordával. Ép vége félköríves záródású. A törés nagy valószínűséggel már az őskorban bekövetkezett. Egyszerű törési felülete van, ütésre, vágásra utaló nyomok nem figyelhetők meg. Felületén világos szürkés-zöldes, helyenként rossz megtartású patina, hátán modern karcolási nyomokkal. Magasság: 12,1 cm; szélesség: 1,6 cm; súly: 34 g. Ltsz. I.4837.

24. *Tál* (14. kép 3). Ép, kisméretű sekély, díszítetlen. Feneke enyhén homorú. Magasság: 2,8 cm; peremátm.: 11 cm; fenékátm.: 3,8 cm. Ltsz. I.4832. Jelenleg a múzeum gyűjteményében nem azonosítható.

25. *Tál* (14. kép 4). Ép, kisméretű sekély, díszítetlen. Feneke enyhén homorú. Szépen megmunkált darab. A hasán és a peremen ismételt megmunkálási, azaz kalapálási nyomok láthatók. Ennek következtében a tál pereme enyhén torz és egyenetlen. Világos szürkés-zöldes, helyenként rossz megtartású patina borítja, modern karcolási nyomokkal. Magasság: 4,3 cm; peremátm.: 15,1 cm; max. átm.: 15,3; fenékátm.: 2,8 cm. Ltsz. I.4830.

26. *Tál* (14. kép 5). Ép, kisméretű sekély, díszítetlen. Feneke enyhén homorú. Szépen megmunkált darab. Az utólagos kalapálás miatt a perem egyenetlen. Világos szürkés-zöldes, helyenként rossz megtartású patina borítja, modern karcolási nyomokkal. A peremen modern horpadási nyom is látható. Magasság: 4,2 cm; peremátm.: 12,3 cm; max. átm.: 12,5; fenékátm.: 2 cm. Ltsz. I.4831.

27. *Tál* (14. kép 6). Töredékes, sekély, felső fele hiányzik. A tárgy alsó részén négy körbefutó, párhuzamos, trébelt borda. Feneke gyűrűs kialakítású. Az edény teste éles szögben törik, a tárgy lemezén egy korábbi szegecs helye, egy lyuk is megfigyelhető. Felületén sötét szürkés-zöldes, helyenként rossz megtartású patina. Magasság: 3,5 cm; fenékátm.: 2,2 cm. Ltsz. I.4833.

28. *Erdőszentgyörgy* típusú csésze (14. kép 7). Ép. Pereme keskeny, kihajló, nyaka hengeres, válla keskeny,

ferde. Az ívelt fenék gyűrűs kialakítású. A perem fölél húzott, alsó végén kiszélesedő fülét a felső végén a perem belsejéhez két szegeccsel, alsó végén az edény külsejéhez egy szegeccsel rögzítették (14. kép 7a). A csésze falán dupla kör motívumban kialakított trébelés, közepén egy további trébelt dudorral. A csésze válla alatt egy körkörös végigfutó, hasonló pontsor. Ez utóbbit és a kettős kör motívumot körönként három-három rövid trébelt pontsor köti össze. Az ütések mérete alapján feltételezhető, hogy a trébelést egyetlen szerszámmal végezték el. Szépen megmunkált. Felületén világos szürkés-zöldes, helyenként rossz megtartású patina. Magasság: 4,4 cm; peremátm.: 9,2 cm; fenékátm.: 4,8 cm; fül hosszúsága: 6,4 cm. Ltsz. I.4834.

29. *Füles merítőedény* (14. kép 8). Ép. Gömb alakú teste, keskeny, kihajló pereme van. Az S alakú fül egyik vége kacsacsőrszerű, másik végét az edény testéhez egy kereszt alakú pánttal és három szegeccsel rögzítették. Díszítetlen. Szépen megmunkált. Az utólagos restaurálás miatt már nem állapítható meg, hogy az edény testének hiányzó darabjai őskori vagy modern rongálások nyomait jelzik. Felületén világos szürkés-zöldes, helyenként rossz megtartású patina. Magasság: 4,6 cm; teljes hossz: 13,7 cm; peremátm.: 7,7 cm. Ltsz. I.4835.

30. *Bogrács* (15. kép 1). Ép, B2a típusú, két csavart testű, visszahajlított, elvékonyodó végű füllel. Az egyik fül vége hiányzik. A négy kereszt alakú függesztőpánt a bogrács kettős kónikus testére kónikus fejú szegecsekkel rögzített (15. kép 1a). Feneke gyűrűs kiképzésű. Az edény testét egymás alá bekarcolt, három lefele nyúló sraffozott háromszögsor díszíti, amelyet utólagos csiszolással eltávolítottak. Ma mindössze a perem alatt látható még némi halvány bekarcolt vonaldísz. A depó többi tárgyára jellemző világos szürkés-zöldes patinát restaurálás során eltávolították. Mára már nem állapítható meg, hogy az edény testének hiányzó darabjai őskori vagy modern rongálások emlékei. Magasság: 14,6 cm; peremátm.: 30 cm; fenékátm.: 11 cm. Ltsz. I.4836.

31. *Tokos füles balta* (16. kép 2a-d). Pereme egyenes, vastagított. A perem alatt körbefutó bordadíz. Oldalain V alakban elhelyezett, kettős, párhuzamos, alsó végükön összeérő, felső végükön kifele hajló bordadíz. A penge trapéz alakú, az él ívelt, sarkai hegyesek. Füle részben hiányzik. Hosszúság: 9,5 cm; perem szélessége: 3,1 cm; él szélessége: 5,2 cm. Jelenleg a múzeum gyűjteményében nem azonosítható.

32. *Tokos füles balta* (16. kép 3a-d). Ép, nagyméretű, zömök. Pereme egyenes, vastagított. A perem alatt masszív vízszintes, ezalatt egy további, keskenyebb bordadíz. A második borda alatt egy reliefben kialakított pszeudoszárnyas, a szárnyas baltákra emlékeztető díszítés. A balta két oldalán a tokos részt és a pengét egy vízszintes, mélyített tagolás osztja ketté. A penge trapéz alakú, éle enyhén ívelt, sarkai hegyesek. Hosszúság: 11,8 cm; perem szélessége: 3,4 cm; él szélessége: 5,6 cm. Erdélyi Történelmi Múzeum. Jelenleg a múzeum gyűjteményében nem azonosítható.

33-34. *Két bronzrögtöredék*. Jelenleg a múzeum gyűjteményében nem azonosítható.

Az erdőszentgyörgyi I. kincslelet Maros Megyei Múzeumban őrzött, 1928-ban talált darabjai

35. *Bogrács* (15. kép 2). Töredékes, B2a típusú. Az egyik fül és az egyik függesztőpánt felső, gyűrűs kiképzése hiányzik. Habár vonalvezetése rekonstruálható, az edény fenéke is hiányos. A perem alatt a bogrács külső felülete díszített: három párhuzamosan bekarcolt vízszintes vonal között két ellentett, rövid, harántvonalas motívum. Az alsó részben a harántvonalak helyett néha cikcakkmintázat. A kereszt alakú pántokat kónikus szegecsekkel rögzítették (15. kép 2a). Gyűrűs végük külső vonalán az öntési varrat még látható. A függesztőpántokat a dekorált lemezre rögzítették. Felületét mesterséges sötétbarnás patina borítja. Magasság: 15,4 cm; peremátm.: 29,5 cm; súly: 1338 g. Ltsz. 124.

36. *Bogrács* (16. kép 1). Ép, B2a típusú. A perem alatti részt öt párhuzamosan körbefutó bekarcolt vonal díszítette,

ezeket azonban már az őskorban csiszolással eltávolították, csupán rövid, néhány cm hosszú szakaszok maradtak meg. A négy fül közül az egyiknek a visszahajlított vége hiányzik. A kereszt alakú pántokat kónikus szegecsekkel rögzítették (16. kép 1a). Ez utóbbiakon kalapálási nyomok is megfigyelhetők. A bogrács gyűrűs fenekét külön alakították ki, majd utólag rögzítették az edény testéhez. A pántok gyűrűs végződésén az öntési varratot nem dolgozták el. Valószínűleg őskori rongálás nyoma a két függesztőpánt közötti hasadás. A perem alatti horpadás és a test alsó részében megfigyelhető karcolás keletkezésének ideje nem meghatározható. Felületét eredetileg sötétzöld patina borította, amely csak foltokban maradt meg. Jelenleg az edény testének nagy részét sötétbarnás, mesterséges patina fedi. Magasság: 14,2 cm; peremátm.: 27,1 cm; fenékátm.: 12,4 cm; súly: 1698 g. Ltsz. 123.

IRODALOM

ÅBERG, NILS

1935 Bronzezeitliche und früheisenzeitliche Chronologie. Teil V. Mitteleuropäische Hochbronzezeit. Stockholm.

1936 Vorgeschichtliche Kulturkreise in Europa. Copenhagen.

BALLMER, ARIANE

2010a Measuring the Mental – a Quantitative Approach to Mental Landscape Concepts in Prehistory. In: Müller, J. (ed.): *Landscapes and Human Development: The Contribution of European Archaeology. Proceedings of the International Workshop "Socio-Environmental Dynamics over the Last 12,000 Years: The Creation of Landscapes (1st–4th April 2009)"*. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 191. Bonn, 193–202.

2010b Zur Topologie des bronzezeitlichen Deponierens. Von der Handlungstheorie zur Raumanalyse. *Praehistorische Zeitschrift* (Berlin) 85, 120–131.

2015 Topografie bronzezeitlicher Deponierungen. Fallstudie Alpenrheintal. *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie* 278. Bonn.

BARBER, MARTYN

2001 A Time and Place for Bronze. In: Brück, J. (ed.): *Bronze Age Landscapes. Tradition and Transformation*. Oxford, 161–169.

BENKŐ KÁROLY

1868–1869 Marosszék ismertetése. Kolozsvár.

BRADLEY, RICHARD

2000 *An Archaeology of Natural Places*. London–New York.

2003 A Life Less Ordinary: the Ritualization of the Domestic Sphere in Later Prehistoric Europe. *Cambridge Archaeological Journal* 13:1, 5–23.

2015 Hoards as Places: the Example of Bronze Age Archaeology. In: Naylor, J.–Bland, R. (eds): *Hoarding and the Deposition of Metalwork from the Bronze Age to the 20th Century: A British Perspective*. British Archaeological Reports. British Series 615. Oxford, 21–25.

BRAUN, ANDREA

1998 Zu einigen Sonderformen aus vier neuen Depotfunden der Urnenfelderzeit mit der Provenienz „Bullenheimer Berg“. In: Berthold, B.–Kahler, E.–Kas, S.–Neubauer, D.–Schmidt, S.–Schußmann, M. (Hrsg.): *Zeitenblicke. Ehrengabe für Walter Janssen*. Rahden/Westf., 73–93.

CIUGUDEAN, HORIA

2009 Bemerkungen zur Chronologie der befestigten Siedlung von Teleac. *Analele Banatului (Timișoara)* S.N. 18, 65–94.

CONNERTON, PAUL

2006 Cultural Memory. In: Tilley, Ch.–Keane, W.–Kuechler-Fogden, S.–Rowlands, M.–Spyer, P. (eds): *Handbook of Material Culture*. London–Thousand Oaks–New Delhi, 315–324.

DAKER

1980 Die Daker. *Archäologie in Rumänien*. Mainz am Rhein.

- DERKS, TON
1998 Gods, Temples and Ritual Practices. The Transformation of Religious Ideas and Values in Roman Gaul. Amsterdam Archaeological Studies 2. Amsterdam.
- DIEMER, GEORG
1995 Der Bullenheimer Berg und seine Stellung im Siedlungsgefüge der Urnenfelderkultur Mainfrankens, Materialhefte zur bayerischen Vorgeschichte Fundinventare und Ausgrabungsbefunde A70. Kallmünz.
- ELIADE, MIRCEA
2005 The Myth of the Eternal Return. Cosmos and History. Princeton.
- EMÖDI, JÁNOS
1980 Necropola de la sfârșitul epocii bronzului din peștera Igrița (Das spätbronzezeitliche Grabfeld der Igrița-Höhle). Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie (București) 31:2, 229–273.
- FALKENSTEIN, FRANK
2012 Das bronzene Lappenbeil von den Rothensteinen bei Stübig. Ein Beitrag zu den bronzezeitlichen Beildeponierungen in Nordbayern. In: Falkenstein, F. (Hrsg.): Hohler Stein, Rothensteine und Jungfernhöhle. Archäologische Forschungen zur prähistorischen Nutzung naturheiliger Plätze auf der nördlichen Frankenalb. Würzburg, 74–99.
- FONTIJN, R. DAVID
2002 Sacrificial Landscapes: Cultural Biographies of Persons, Objects and Natural Places in the Bronze Age of the Southern Netherlands, c. 2300–600 BC. *Analecta Praehistorica Leidensia* 33/34. Leiden.
2008a Everything in its right place? On Selective Deposition, Landscape and the Construction of Identity in Later Prehistory. In: Jones, A. (ed.): *Prehistoric Europe. Theory and Practice*. Malden–Oxford–Chichester, 86–106.
2008b The Significance of ‘Invisible’ Places. *World Archaeology* (Oxford) 39:1, 70–83.
2011 The ‘Ritual’ Fabric of Prehistoric Landscape Funerary Places and Deposition Sites in the Low Countries, c. 5000–1500 cal BC. In: Hansen, S.–Müller, J. (Hrsg.): *Sozialarchäologische Perspektiven: Gesellschaftlicher Wandel 5000–1500 v. Chr. zwischen Atlantik und Kaukasus*. Internationale Tagung 15.–18. Oktober 2007 in Kiel. *Archäologie in Eurasien* 24. Berlin, 429–447.
2012 Landscapes without Boundaries? Some Thoughts on Bronze Age Deposition Areas in North-west Europe. In: Hansen, S.–Neumann, D.–Vachta, T. (Hrsg.): *Hort und Raum: Aktuelle Forschungen zu bronzezeitlichen Deponierungen in Mitteleuropa*. Berlin *Studies of the Ancient World* 10. Berlin, 49–68.
- GAALI ZOLTÁN
1938 A székely ősvárak története, mondája és legendája, I–II. Budapest.
- GEDL, MAREK
2001 Die Bronzegefäße in Polen. *Prähistorische Bronzefunde* II:15. Stuttgart.
- HAGL, MONIKA
2008 Ein urnenfelderzeitlicher Depotfund vom Bullenheimer Berg in Franken (Hort F). *Bayerisches Vorgeschichtsblätter* 19. München.
- HAMPEL JÓZSEF
1892 A bronzkor emlékei Magyarhonban, II. Budapest.
1903 A Magyar Nemzeti Múzeumi régiségtárostály gyarapodása az 1903-ik évben. *Archaeologiai Értesítő* (Budapest) 23, 459.
- HANSEN, SVEND
1994 Studien zu den Metalldeponierungen während der älteren Urnenfelderzeit zwischen Rhönetal und Karpatenbecken, I–II. *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie* 21. Bonn.
2005 Über bronzezeitliche Horte in Ungarn – Horte als soziale Praxis. In: Horejs, B.–Jung, R.–Kaiser, E.–Teržan, B. (Hrsg.): *Interpretationsraum Bronzezeit*. Bernhard Hänsel von seinen Schülern gewidmet. *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie* 121. Bonn, 211–230.
2008 Bronzezeitliche Horte als Indikatoren für „andere Orte“. *Das Altertum* (Berlin) 53, 291–314.
2012 Bronzezeitliche Horte: Zeitliche und räumliche Rekontextualisierungen. In: Hansen, S.–Neumann, D.–Vachta, T. (Hrsg.): *Hort und Raum: Aktuelle Forschungen zu bronzezeitlichen Deponierungen in Mitteleuropa*. Berlin *Studies of the Ancient World* 10. Berlin, 23–48.
2013 Parallele Raumkonzepte: Bronzezeitliche Rituallandschaften. In: Hansen, S.–Meyer, V. (Hrsg.): *Parallele Raumkonzepte, Topoi*. Berlin *Studies of the Ancient World* 16. Berlin, 157–174.
2016 Gabe und Erinnerung – Heiligtum und Opfer. In: Hansen, S.–Neumann, D.–Vachta, T. (Hrsg.): *Raum, Gabe und Erinnerung. Weihgaben und Heiligtümer in prähistorischen und antiken Gesellschaften*. Berlin *Studies of the Ancient World* 38. Berlin, 211–236.
- HARDING, F. ANTHONY
2000 *European Societies in the Bronze Age*. Cambridge.
- HOREDŤ, KURT
1960 Așezările fortificate din prima vârstă a fierului în Transilvania, Probleme de Muzeografie (Cluj), 179–187.

- 1976 Eine befestigte Höhensiedlung der späten Bronzezeit bei Tuşnad in Siebenbürgen. In: Mitscha-Märheim, H.–Friesinger, H.–Kerchler, H. (Hrsg.): Festschrift für Richard Pittioni zum siebzigsten Geburtstag, I, Urgeschichte. Wien, 397–405.
- JACANOVIĆ, DRAGAN
1995 Metallgefäße aus der späten Bronzezeit und frühen Eisenzeit in Serbien. *Starinar* (Belgrad) N.S. 45–46, 101–112.
- JACOB, CHRISTINA
1995 Metallgefäße der Bronze- und Hallstattzeit in Nordwest-, West- und Süddeutschland. *Prähistorische Bronzefunde* II:9. Stuttgart.
- KACSÓ, CAROL
2015 Repertoriul arheologic al judeţului Maramureş, Volumul I. Baia Mare.
- KEMENCZEI TIBOR
1981 A prűgyi koravaskori kincslet (Der früheisenzeitliche Hortfund von Prűgy). *Communicationes Archaeologicae Hungariae* (Budapest) 29–41.
- KNEISEL, JUTTA
2013 Raumordnungen in der frühen und späten Bronzezeit. Am Beispiel Bruszczewos (Großpolen) und Umgebung. In: Hansen, S.–Meyer, M. (Hrsg.): *Parallele Raumkonzepte, Topoi*. Berlin Studies of the Ancient World 16. Berlin, 175–200.
- KÖNYÖKI JÓZSEF
1905 A középkori várak különös tekintettel Magyarországra. Budapest.
- KOÓS JUDIT
2004 Újabb késő bronzkori bogrács Kelet-Magyarországról (Neueres Bronzebecken von Ostungarn). *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* (Miskolc) 43, 83–102.
- KRISTIANSEN, KRISTIAN
1996 Die Hortfunde der jüngeren Bronzezeit Dänmarks. Fundumstände, Funktion und historisch Entwicklung. In: Schauer, P. (Hrsg.): *Archäologische Forschungen zum Kultgeschehen in der jüngeren Bronzezeit und frühen Eisenzeit Alteuropas*. Ergebnisse eines Kolloquiums in Regensburg, 4.–7. Oktober 1993. *Regensburger Beiträge zur prähistorischen Archäologie* 2. Regensburg, 55–271.
- KUBACH, WOLF
1980 Deponierungen in Mooren der südhessischen Oberrheinebene. *Jahresbericht des Institut für Vorgeschichte des Universität Frankfurt a. M.*, 1978/79, 189–310.
- KYTILCOVÁ, OLGA
1991 Die Bronzegefäße in Böhmen. *Prähistorische Bronzefunde* II:12. Stuttgart.
- LAZĂR, VALERIU
1992 Mărturii arheologice tracye în Judeţul Mureş (Trakische Archäologische Zeugnisse aus dem Kreis Mureş). *Marisia* (Târgu Mureş) XV–XXII, 37–49.
1995 Repertoriul arheologic al judeţului Mureş. Târgu Mureş.
- MARASZEK, REGINE
1998 Spätbronzezeitliche Hortfunde entlang der Oder. *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie* 49. Bonn.
2006 Spätbronzezeitliche Hortfundlandschaften in atlantischer und nordischer Metalltradition. *Veröffentlichungen des Landesamtes für Denkmalpflege und Archäologie Sachsen-Anhalt – Landesmuseum für Vorgeschichte* 60:I. Halle (Saale).
- MARINESCU, GEORGE
1979 Depozitul de bronzuri de la Ciceu-Corabia (Der Bronzehort von Ciceu-Corabia). *Acta Musei Porolensis* (Zalău) 3, 51–57.
- MARTIN, JENS
2009 Die Bronzegefäße in Mecklenburg-Vorpommern, Brandenburg, Berlin, Sachsen-Anhalt, Thüringen und Sachsen. *Prähistorische Bronzefunde* II:16. Stuttgart.
- MARŢIAN, IULIAN
1909 Archäologisch-prähistorisches Repertorium für Siebenbürgen. *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft Wien* 39, 321–358.
1920 Repertoriu arheologic pentru Ardeal. Bistriţa.
- V. MERHART, GERO
1952 Studien über einige Gattungen von Bronzegefäßen. In: Festschrift des Römisch-Germanischen Zentralmuseums in Mainz zur Feier seines hundertjährigen Bestehens. Mainz, 2:2, 1–71.
- METZNER-NEBELSICK, CAROLA
2003 Ritual und Herrschaft. Zur Struktur von spätbronzezeitlichen Metallgefäßdepots zwischen Nord- und Südosteuropa. In: Metzner-Nebelsick, C. (Hrsg.): *Rituale in der Vorgeschichte, Antike und Gegenwart: Studien zur Vorderasiatischen, Prähistorischen und Klassischen Archäologie, Ägyptologie, Alten Geschichte, Theologie und Religionswissenschaft*. Interdisziplinäre Tagung vom 1.–2. Februar 2002 an der Freien Universität Berlin. Rahden/Westf., 99–117.

- 2005 Despre importanța cronologică și cultural-istorică a depozitelor din România în epoca târzie a bronzului și în epoca timpurie a fierului. In: Soroceanu, T. (Hrsg.): *Bronzefunde aus Rumänien II. Beiträge zur Veröffentlichung und Deutung bronze- und älterhallstattzeitlicher Metallfunde in europäischem Zusammenhang* (Descoperiri de bronzuri din România II. Contribuții la publicarea și interpretarea descoperirilor de metal din epoca bronzului și din prima vârstă a fierului în context European). Bistrița-Cluj-Napoca, 317–342.
- MICLEA, ION-FLORESCU, RADU
1980 *Preistoria Daciei*. București.
- MOLNÁR, ZSOLT-NAGY, JÓZSEF GÁBOR-IMECS, ZOLTÁN
2013 Das Habitat der Spätbronzezeit und der frühen Eisenzeit im Becken des Kleinen Somesch (Rum. Someșul Mic). *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* (Budapest) 64, 209–288.
- MOZSOLICS, AMÁLIA
1941 Az erdőszentgyörgyi bronzlelet (Die Bronzefund von Erdőszentgyörgy). *Közlemények, Kolozsvár* I, 100–108.
1943 Kútban talált őskori bronzbalta (Ein Urzeitlicher Brunnenfund). *Közlemények, Kolozsvár* 3:1, 84.
1973 Bronze- und Goldfunde des Karpatenbeckens. *Depotfundhorizonte von Forró und Ópályi*. Budapest.
2000 Bronzefunde aus Ungarn. *Depotfundhorizonte von Hajdúböszörmény, Románd und Bükkszentlászló*. Kiel.
- MÜLLER, SOPHUS
1876 Boncealderens Perioder. En Undersøgelse i forhistorisk Arhaeologi. *Aarbøger* (København), 185–312.
- NEKVASIL, JINDRA-PODBORSKÝ, VLADIMIR
1991 Die Bronzegefäße in Mähren. *Prähistorische Bronzefunde* II:13. Stuttgart.
- NESTOR, JON
1933 Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien. Bericht der Römisch-Germanischen Kommission (Berlin) 22, 1932, 11–181.
1935 Ein Bronze-Depot aus Moigrad, Rumänien. *Praehistorische Zeitschrift* (Berlin) 26, 24–57.
- NEUMANN, DANIEL
2010 Depositions of the Bronze Age – Perception and Cultural Practice in Prehistoric Landscapes. In: Müller, J. (ed.): *Landscapes and Human Development: The Contribution of European Archaeology. Proceedings of the International Workshop “Socio-Environmental Dynamics over the Last 12,000 Years: The Creation of Landscapes (1st–4th April 2009)”*. *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie* 191. Bonn, 237–248.
2014 Changing Patterns – Depositions and their Sites during the Middle Bronze Age and Earlier Late Bronze Age in the Eastern Alpine Area. In: Ložnjak Dizdar, D.–Dizdar, M. (eds): *The Beginning of the Late Bronze Age between the Eastern Alps and the Danube. Proceedings of the International Conference in Osijek, October 20–22, 2011*. Zagreb, 7–16.
2015 Landschaften der Ritualisierung. Die Fundplätze kupfer- und bronzezeitlicher Metalldeponierungen zwischen Donau und Po, Topoi. *Berlin Studies of the Ancient World* 26. Berlin–Boston.
- NOVOTNÁ, MARIA
1991 Die Bronzegefäße in der Slowakei. *Prähistorische Bronzefunde* II:11. Stuttgart.
- ORBÁN BALÁZS
1868 A székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismereti szempontból. I. Udvarhelyszék. Pest.
- OŽDÁNI, ONDREJ
2009 Depoty bronzových predmetov z Hradiska pri Nemeckej (Hortfunde von Bronzegegenständen aus der Fundstelle Hradisko bei Nemecká). *Slovenská archeológia* (Nitra) 57:1, 1–56.
- PARE, F. E. CHRISTOPHER
1999 Beiträge zum Übergang von der Bronze- zur Eisenzeit in Mitteleuropa. *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz*, 45.
- PATAY, PÁL
1990 Die Bronzegefäße in Ungarn. *Prähistorische Bronzefunde* II:10. München.
- PEPELEA, VASILE
1973 Depozitul de bronzuri de la Cetatea de Baltă (Der Bronzedepotfund von Cetatea de Baltă). *Acta Musei Napocensis* (Cluj-Napoca) 10, 517–521.
- PETRESCU-DÎMBOVIȚA, MIRCEA
1961 Depozitul de obiecte de bronz de la Tăuteu r. Marghita, reg. Crișana (Nouvelles données sur le dépôt d’objets en bronze de Tăuteu, distr. de Marghita, rég. De Crișana). *Arheologia Moldovei* (Iași) I, 81–114.
1977 Depozitele de bronzuri din România (Les dépôts de bronzes de la Roumanie). București.
1978 Die Sichern in Rumänien. *Prähistorische Bronzefunde* 18:1. München.
- POPESCU, DORIN
1959a Săpăturile arheologice din Republica Populară Română în anul 1958. *Studii și Cercetări de Istorie Veche* (București) 10:1, 145–156.

- 1959b Les fouilles archéologiques dans le République Populaire Roumaine en 1958. *Dacia* (București) S.N. III, 587–601.
- POSTA BÉLA
1903 Útmutató az Erdélyi Országos Múzeum Érem- és Régiségtárában. Kolozsvár.
- PRÜSSING, GERLINDE
1991 Die Bronzegefäße in Österreich. *Prähistorische Bronzefunde* II:5. Stuttgart.
- REZI, BOTOND
2010 The Bronze Hoard from Sâmbriaș (Mureș County). *Marisia* (Târgu Mureș) 30, 45–69.
2012 Prehistoric Bronze Finds from the Collection of Kolumbán Árpád. *Marisia* (Târgu Mureș) 32, 33–46.
- ROSKA, MÁRTON
1929 A Székelyföld őskora (Die Vorgeschichte des Seklerlandes). In: Csuták, V. (Hrsg.): *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum 50 éves jubileumára. Sepsiszentgyörgy (Sfântu Gheorghe)*, 258–326.
1938 Über die Herkunft der sog. Hachensicheln. *Eurasia Septentrionalis Antiqua* 12, 153–166.
1942 Erdély régészeti repertórium I. Őskor (Archäologisches Repertorium von Siebenbürgen I. Urzeit). *Thesaurus Tom I. Praehistorica*. Kolozsvár.
- RUSU, MIRCEA
1960 Dokimmeriiskie detali konskoi sbrui iz Transilvanii. *Dacia* (București) 4, 161–180.
1963 Die Verbreitung der Bronzehorte in Transsilvanien vom Ende der Bronzezeit bis in die mittlere Hallstattzeit. *Dacia* (București) N.S. 7, 177–210.
1966 Depozitul de bronzuri de la Balșa Finațe (Le dépôt d'objets en bronze de Balșa). *Sargetia* (Deva) 4, 17–40.
- SALAŠ, MILAN
1997 Neue urnenfelderzeitliche Depotfunde von Cezavy bei Blučina. *Das Altertum* (Berlin) 43, 3–20.
- SCHMIDT, JENS-PETER-SEGSCHEIDER, MARTIN
2014 Der jungbronzezeitliche Beckenhort von Norderstapel (Kr. Schleswig-Flensburg). *Archäologisches Korrespondenzblatt* (Mainz) 44, 463–482.
- SCHOLZ, HEIKO
2012a Lageuntersuchungen als Mittel zur Hortbeschreibung und -interpretation. Lageverhältnisse bronzezeitlicher Horte in Mecklenburg-Vorpommern. In: Hansen, S.-Neumann, D.-Vachta, T. (Hrsg.): *Hort und Raum: Aktuelle Forschungen zu bronzezeitlichen Deponierungen in Mitteleuropa*. Berlin Studies of the Ancient World 10. Berlin, 69–91.
2012b Hoard Find Places in the Context of Climatic and Environmental Changes. In: Kneisel, J.-Kirleis, W.-Dal Corso, M.-Taylor, N.-Tiedtke, V. (eds): *Collapse or Continuity? Environment and Development of Bronze Age Human Landscapes. Proceedings of the International Workshop "Socio-Environmental Dynamics over the Last 12,000 Years: The Creation of Landscapes II (14th–18th March 2011)"* in Kiel. Bonn, 153–167.
- SOROCEANU, TUDOR
1982 Hortfunde und befestigte Anlagen in Transsilvanien. In: Chropovský, B.-Herrmann, J. (Hrsg.): *Beiträge zum bronzezeitlichen Burgenbau in Mitteleuropa*. Berlin–Nitra, 1982 (1984), 363–376.
1995 Die Fundumstände bronzezeitlicher Deponierungen – Ein Beitrag zur Hortdeutung beiderseits der Karpaten. In: Soroceanu, T. (Bearb. u. Red.): *Bronzefunde aus Rumänien. Prähistorische Archäologie in Südosteuropa* 10. Berlin, 15–80.
1996 Der Bronzedepotfund von Cincu/Groß-Schenk, Siebenbürgen, *Eurasia Antiqua* (Berlin) 2, 241–286.
2005 Zu den Fundumständen der europäischen Metallgefäße bis in das 8. Jh. v. Chr. Ein Beitrag zu deren religionsgeschichtlichen Deutung. In: Soroceanu, T. (Hrsg.): *Bronzefunde aus Rumänien II. Beiträge zur Veröffentlichung und Deutung bronze- und älterhallstattzeitlicher Metallfunde in europäischem Zusammenhang. Descoperiri de bronzuri din România II. Contribuții la publicarea și interpretarea descoperirilor de metal din epoca bronzului și din prima vârstă a fierului în context european*. Bistrița–Cluj-Napoca, 387–428.
2008 Die vorskythenzeitlichen Metallgefäße im Gebiet des heutigen Rumänien. *Vasele de metal prescitate de pe actualul teritoriu al României*. Bistrița–Cluj-Napoca.
2012 Die Fundplätze bronzezeitlicher Horte im heutigen Rumänien. In: Hansen, S.-Neumann, D.-Vachta, T. (Hrsg.): *Hort und Raum: Aktuelle Forschungen zu bronzezeitlichen Deponierungen in Mitteleuropa*. Berlin Studies of the Ancient World 10. Berlin, 227–254.
- SOROCEANU, TUDOR–REZI, BOTOND–NÉMETH, E. RITA
2017 Der Bronzedepotfund von Bandul de Câmpie, jud. Mureș/Mezőbánd, Maros-megye. Beiträge zur Erforschung der spätbronzezeitlichen Metallindustrie in Siebenbürgen. *Prähistorische Konfliktforschung* 1. Bonn–Târgu Mureș.
- SPROCKHOFF, ERNST
1930 Zur Handelsgeschichte der germanischen Bronzezeit. *Vorgeschichtliche Forschungen* 7. Berlin.
1956 Jungbronzezeitliche Hortfunde. Der Südzone des nordischen Kreises (Periode V), I–II. Katalog 16. Mainz.

STARÈ, FRANCE

- 1955 Prazgodovinske kovinske posode iz Slovenije (Urgeschichtliche Metalgefäße aus Slovenien). Zbornik Filozofske Fakultete. Recueil de Travaux de la Faculté des Letters de Ljubljana II, 103–238.

SZÉKELY, ZOLTÁN

- 1959 Cercetări arheologice efectuate în Regiunea Autonomă Maghiară (Recherches archéologiques dans la Région Autonome Hongroise). Materiale și Cercetări Arheologice (București) 6, 187–201.
 1961 Săpăturile executate de Muzeul Regional din Sf. Gheorghe (Les fouilles exécutées par le Musée Régional de Sfintu Gheorghe). Materiale și Cercetări Arheologice (București) 7, 179–190.
 1970 Săpăturile executate de Muzeul din Sf. Gheorghe (1959–1966) (Les fouilles entreprises par le Musée de Sf. Gheorghe pendant les années, 1959–1966). Materiale și Cercetări Arheologice (București) 9, 297–315.
 1976 Așezarea prefeudală de la Bezid. Die vorfeudale Ansiedlung von Bezid (Kreis Mureș). Marisia (Târgu Mureș) 6, 117–123.

SZOMBATHY, JOSEF

- 1937 Altertumsfunde aus Höhlen bei St. Kanzian im österreichischen Küstenlande. Mitteilungen der Prähistorischen Kommission der Akademie der Wissenschaften (Wien) 2, 127–190.

TÉGLÁS GÁBOR

- 1887 Az erdélyi medencze őstörténelméhez. Orvos- és Természettudományi Értesítő (Kolozsvár) 12:9, 2, 181–204.

THOMAS, JULIAN

- 1996 Time, Culture and Identity: an Interpretive Archaeology. London.

TORBRÜGGE, WALTER

- 1970 Vor- und frühgeschichtliche Flußfunde. Zur Ordnung und Bestimmung einer Denkmälergruppe. Bericht der Römisch-Germanischen Kommission (Berlin) 50–51, 1–146.

V. SZABÓ, GÁBOR

- 2016 Hortfunde und Siedlungen. Neue Fakten zum Kontext der spätbronzezeitlichen Deponierungen in Ungarn. In: Hansen, S.–Neumann, D.–Vachta, T. (Hrsg.): Raum, Gabe und Erinnerung. Weihgaben und Heiligtümer in prähistorischen und antiken Gesellschaften. Berlin Studies of the Ancient World 38. Berlin, 165–209.

VACHTA, TILMANN

- 2012 Multidepotfundstelle in Böhmen. In: Hansen, S.–Neumann, D.–Vachta, T. (Hrsg.): Hort und Raum: Aktuelle Forschungen zu bronzezeitlichen Deponierungen in Mitteleuropa. Berlin Studies of the Ancient World 10. Berlin, 179–197.
 2016 Bronzezeitliche Hortfunde und ihre Fundorte in Böhmen. Berlin Studies of the Ancient World 33. Berlin.

VAN DYKE, M. RUTH

- 2008 Memory, Place, and the Memorialization of Landscape. In: David, B.–Thomas, J. (eds): Handbook of Landscape Archaeology. Walnut Creek, 277–284.

VANDKILDE, HELLE

- 1998 Metalwork, Depositional Structure and Social Practice in the Danish Late Neolithic and Earliest Bronze Age. In: Mordant, C.–Pernot, M.–Rychner, V. (eds): L'atelier du bronzier en Europe du Xe au VIIIe siècle avant notre ère. Actes du colloque international „Bronze'96“ Neuchâtel et Dijon, 1996. III, Production, Circulation et consommation du bronze. Paris, 243–257.

VULPE, ALEXANDRU

- 1970 Äxte und Beile in Rumänien, I. Prähistorische Bronzefunde 9:2. München.
 1975 Äxte und Beile in Rumänien, II. Prähistorische Bronzefunde 9:5. München.

WEISS, RAINER-MARIA

- 1999 Ein Hortfund der späten Bronzezeit aus dem ostbayerischen Grenzgebirge bei Fürth im Wald. Beiträge zur Archäologie in der Oberpfalz (Regensburg) 3, 191–202.

WINDHOLZ-KONRAD, MARIA

- 2012 Das Deponierungsareal bei der Rabenwand im steirischen Kainischthal in Österreich. Zum ausgeprägten Hortphänomen entlang der Traun im Alpendurchgang zwischen Zinkenkogel und Hohem Sarstein. In: Hansen, S.–Neumann, D.–Vachta, T. (Hrsg.): Hort und Raum: Aktuelle Forschungen zu bronzezeitlichen Deponierungen in Mitteleuropa. Berlin Studies of the Ancient World 10. Berlin, 117–149.

YATES, DAVID–BRADLEY, RICHARD

- 2010 The Siting of Metalwork Hoards in the Bronze Age of South-east England. The Antiquaries Journal (London) 90, 41–72.

A NEWLY DISCOVERED BRONZE CAULDRON FROM SÂNGEORGIU DE PĂDURE

BOTOND REZI

In October 2009, in the context of a collaboration between the Institute of Archaeological Science of the Eötvös Loránd University and the Mureş County Museum, a bronze cauldron was discovered (Fig. 1) in the vicinity of Sângeorgiu de Pădure (Mureş County). The main purpose of the investigation was the identification of the finding place of the well-known and eponym hoard and perchance the discovery of other artefacts.

The hoard was revealed in two parts: firstly, in 1904 the majority of the pieces came to light, with a total of 34 artefacts; a few years later, in 1928 two other bronze cauldrons were found. The exact discovery circumstances of the bronze items are unknown. In 1958, archaeological excavations were carried out by Zoltán Székely from the Sekler National Museum, to locate the exact location of the hoard and to investigate a nearby hillfort "Vár" (Cetate). In spite of these investigations, the data concerning the bronze assemblage remains very scarce without any exact description and map of the place. Moreover, in spite of the fact that it is the eponym find of the Transylvanian HaB2 period, a detailed documentation of the hoard is still missing. The only representation of the find still being used today, in different variants, dates from 1929.

The new cauldron was discovered northeast of Sângeorgiu de Pădure, on the right side of the Târnava Mică River, on a hill called "Cseh oldala" (Panta lui Cseh), at an altitude of 482 m. The artefact was discovered 10 m north of the hilltop, thus on a slightly northerly inclined slope, but the hill has an overall southern inclination (Fig. 2). The former bronze artefacts were also discovered on a southern slope. Initially, the cauldron was perceived as a small fragment of bronze sheet. With the appearance of the cross-shaped hangers, and later with the two handles, it became clear that we were dealing with a large sized, though damaged bronze vessel (Fig. 3–5). Unfortunately, the upper part of the artefact, meaning the bottom of the vessel, as it was found upside down, was missing, being destroyed most probably by the ploughing. Several small fragments from the body of the vessel, no larger than 5 cm, were also discovered. As found, the cauldron was broken on its western part, between the two hangers, the body being slightly twisted. The two handles were opened, each on its side of the piece, and the whole vessel was placed upside down.

A 3–7 cm wide portion around its rim is intact, being broken right under its maximum diameter. Three parallel, inaccurate lines are incised under the rim. All three lines were executed with the same tool. It has two intact, twisted handles, attached to the vessel through the rings of the cross-shaped hangers (by the back folding of the ends of the metal bar), which bear hammer traces. One of the hangers carries traces of repairing, as its ring-like ending was replaced with a new piece, slid under the old one and riveted to the vessel. The four hangers can be divided in two different groups, having distinct sizes. These were all attached to the body of the vessel at the

same time. Extra rivet holes cannot be observed. The three incised lines continue underneath the hangers, thus the decoration of the vessel was done before these were secured. The whole surface of the cauldron is covered by a brownish-green patina (Fig. 6).

Although it is a damaged artefact, based on its form, the newly discovered bronze vessel from Sângeorgiu de Pădure can be included in the B2a type of cauldrons, as defined by G. von Merhart. The decoration with three lines is a common element on earlier and later vessels as well. The cross-shaped and separate hangers, the twisted handles and the simple decoration, corroborated with analogue finds date the new cauldron in the HaB2 period. This specific type has two distinct distribution areas, in Transylvania and eastern Germany (Fig. 7). Based on the typological characteristics, the antecedence of the former territory cannot be questioned.

Taking into consideration its finding circumstances, it can be stated that we are dealing with an isolated deposition. It is highly unlikely that the vessel was originally placed in a different position, and the later ploughing affected only the bottom part of the artefact, without destroying its upper section. Consequently, the cauldron was buried upside down, with the two handles opened, each on its side of the piece. Thus, the primary, conventional function of the artefact was put to an end. Within the Transylvanian hoarding phenomenon, the isolated bronze cauldrons are not uncommon, but the majority of the vessels were found within hoards. The relation of the cauldron with the former discoveries in the close vicinity still remains unclear. We cannot state that the new vessel was a part of the previously found hoard. It is very problematic and questionable as well as the way in which the two earlier discoveries from 1904 and 1928 were taken as a single, unitary assemblage. The exact discovery place of the former hoards remains unknown, although we believe that it has to be in the very close vicinity of the new vessel. The chronological and typological affinity of the cauldron with the former bronze discoveries is very close, but based on the actual archaeological data it has to be seen as a separate discovery.

During the evaluation of the bronze cauldron, the micro-region of the new find was also taken into consideration. Other bronze items from the close vicinity of the vessel and the neighbouring settlements were also mapped. There are no traces of burial site/sites. Not far away from the place where the cauldron was found, a small assemblage was discovered, dated to the BzD period. In the centre of the town a second hoard is known, being dated to the HaA2/B1 phase. As mentioned above, the most important discovery of the region is the eponym hoard (Fig. 9–16). Based on the typo-chronological characteristics of its objects, the hoard can be placed in the HaB2 period, in spite of the fact that it contains a few earlier types as well (Fig. 17). Apart from the hoards, several isolated bronze finds can also be recorded and dated to different chronological phases. The earliest is a socketed

axe from the BzD horizon, discovered in the proximity of the cauldron. In addition, another socketed axe from the same period, a winged axe, a disc-butted axe and a socketed axe from the BzD-HaA are also mentioned in the surrounding area (Fig. 8). The literature also records two possibly fortified settlements in the vicinity of the newly discovered vessel. Unfortunately, the data regarding these archaeological objectives is very deficient. With a higher probability we can date only one of the settlements (Leánymező/Cetate). Based on the archaeological evidence gathered from the excavations in 1958 (Fig. 20–21), the chronological position of the site can be placed roughly between the BzC/D-HaB periods. The early evolution of the site shows remains of the Wietenberg and Noua elements, the later development, based on the black and red coloured and channelled pottery, can be synchronized with the newly discovered cauldron and with the HaB2 hoard/hoards. Looking from a certain perspective, the two settlements appear rather isolated, being placed on the left side of the Târnava Mică River, without any other bronze discoveries known from the surrounding area. The majority of the hoards and stray finds were recovered from the hill slopes on the right side of the river (Fig. 19).

The archaeological literature of the past couple of decades stressed the social importance of bronze objects deposition, emphasizing that the bronze hoards were the results of ritualized social actions. In the almost total lack of ritual architectural elements, the significance of the prehistoric landscape is accentuated by the different artefacts. The space selected for ritual activities played a very important role in the life of the communities, with well-defined borders, lasting standards, being continuously present through action and repetition. The place used for deposition wasn't always selected based on natural elements, and in spite of the fact that physical borders were not always engaged, such places were mentally differentiated by the inhabitants, and organized through social processes and individual interactions. The landscape plays an important role in the formation and

consolidation of the collective memory and it also assures the cultural framework for deposition. Such a collective memory can result in multiple depositions in a small region, sometimes through several evolution periods. In our case a similar assumption would be possible only if we observe the wider contexts of this micro-region, with the above mentioned hoards and stray finds, being buried one after another, in consecutive stages. Of course, every find should be seen as a deliberate deposition. Unfortunately, in the lack of reliable archaeological data, such a theory cannot be supported. If we analyse only the very close region of the newly discovered cauldron, with the rest of the 36 bronze items, the space and time involved for a multiple deposition diminishes significantly.

We cannot leave out the observation that the two hill-forts (?) from the left side of the Târnava Mică River (most probably from different but not distant chronological periods), and the several hoards and stray finds on the right side of the same river, point towards a divided use of the landscape. From the perspective of the cauldron and the contemporary hoard/hoards, this second region has a special, if not sacred, significance, being physically (and not only) separated from the daily space (in this case, the settlement) and the funerary space (not yet identified). These last two contexts are usually easier to identify in the archaeological records, but the sacred zone and the transitional spaces between these are hard to outline. Such places are not uniform through large areas, but bear the characteristics of local landscapes and traditions, evolving throughout time as well.

The micro region of Sângeorgiu de Pădure presents itself in a different light if we analyse it from this perspective. The newly discovered cauldron only highlights the importance of the area, apart from the fact that it could have been part of a larger bronze hoard, or a stray deposition. The importance of such artefacts in relation with other bronze items and the role they played in the life of the communities was an exceptional one. Further and detailed investigations need to be carried out in the region to confirm some of the ideas presented in this study.